आँबुखैरेनी गाउँपालीका

Abhukhaireni Municipality

तनहुँ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल

राजश्व सम्भाव्यता तथा प्रक्षेपण अध्ययन २०७६

आबुखैरेनी गाउँपालीका

राजश्व सम्भाव्यता तथा प्रक्षेपण अध्ययन २०७६

प्रतिवेदन
२०७६

परामर्शदाता

शाज इन्टरनेसनल प्रा.लि

काठमाडौ, नेपाल

वित्तीय विकेन्द्रीकरण समग्र विकेन्द्रीकरण सम्बन्धी अवधारणाको मुख्य पाटो हो । यस अवधारणा अनुरुप स्थानीय तहलाई वित्तीय विषयमा निर्णय गर्ने र त्यसको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार सुम्पिएको हुन्छ । यदि स्थानीय तहहरुले प्रभावकारी किसिमले काम गरुन् भन्ने अभिप्रायले कार्य जिम्मेवारी प्रदान गरिन्छ भने उनीहरुलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त साधन स्रोत परिचालन गर्ने अधिकारका साथै केन्द्रीय सरकारबाट समेत वित्तीय स्रोतहरु स्थानान्तर गर्ने व्यवस्था हुनु आवश्यक हुन्छ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ११ को उपदफा २ (घ) बमोजिम संघिय सेवा सञ्चालन तथा गाउँपालिकामा समावेश भएका साविक तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रहि सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर भूमिकर(मालपोत), मनोरञ्जन कर सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड कार्यान्वयन र नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारमा निहित भएको उल्लेख गरेको छ । साथै सोही ऐनको परिच्छेद ९ मा गाउँपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रहरू स्पष्ट रुपमा तोकेको सन्दर्भमा संघिय शासन व्यवस्थाको मर्म अनुरुप गाउँपालिकालाई स्वायत स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ ।

तसर्थ स्थानीय तह/गाउँपालिका आम जनसमुदायसंग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने सबभन्दा नजिकको र पूर्ण पहुँचको सरकार हो र जनताका दैनिक समस्या र आवश्यकता पुरा गर्नु पर्ने दायित्व स्थानीय तहको रुपमा गाउँपालिकालाई प्रदान गरिएको छ ।नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ तथा स्थानीय सरकार संचालत ऐन २०७४ को दफा ११ को उपदफा २ (घ) मा उल्लेख भए अनुसार गाउँपालिकाको अधिकारहरुमा गाउँ प्रहरी, सहकारी संस्था, एफ.एम सञ्चालन, स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन, स्थानीय तहका विकास योजना तथा परियोजनाहरु, आधारभूत माध्यामिक शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ, स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता, स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिंचाइ, गाउँ सभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन, स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, घरजग्गा धनी पुर्जा वितरण, कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन, व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य सहकारी, जेष्ठ नागरिक अपांगता भएका व्यक्ति र अशक्तहरुको व्यवस्थापन, बेरोजगारको तथ्यांक संकलन, कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, संचालन र नियंत्रण खानेपानी साना जलविद्युत आयोजना वैकल्पिक उर्जा विपद व्यवस्थापन जलाधार, वन्यजन्तु खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास जस्ता महत्वपूर्ण कार्यहरु गर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकालाई सुम्पिएको छ । गाउँबासीका ती आवश्यकताहरुलाई पूरा गर्नका लागि सोही सूचीमा स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), दण्ड जरिवाना, मनोरञ्जन कर मालपोत संकलन गर्ने अधिकारहरु प्रदान गरिएका छन् ।

यसै सन्दर्भमा गाउँपालिकाका आन्तरिक आय स्रोत कसरी बृद्धि गर्न सकिन्छ, राजश्वका सम्भावित क्षेत्रहरु के के हुन सक्छन भन्ने यथार्थपरक प्रस्ताव गाउँ सभामा प्रस्तुत गर्नु पर्ने भएकाले यो अध्ययन गर्न आवश्यक भएको हो । यो अध्ययन गर्न शाज इन्टरनेश्नल प्रा.लि. काठमाडौंलाई जिम्मा दिएको थियो ।

सो कार्य सम्पादन गर्ने सिलशिलामा आँबुखैरेनी गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, तथा अन्य सम्पूर्ण वडाका अध्यक्षहरू, कार्यपालिकाका सदस्यहरू एवम्अन्य सम्बन्धित कर्मचारीहरुले महत्वपूर्ण सरसल्लाह, राय, सुझाव र जानकारी दिनुभई सहयोग प्रदान गर्नु भएकोमा उहाँहरु सवैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

शाज इन्टरनेश्नल प्रा.लि.

विषयसूचि

क) आन्तरिक आयको परिचालन v

भाग १ परिचय 1

१.१ पृष्ठभूमि 1

भाग २ 5

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको परिचय 5

२.१ आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्था, सीमाना, जनसंख्या, क्षेत्रफल र वडाहरु 5

२.४ कृषि क्षेत्र 7

२.५ पर्यटन 11

२.६ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ 16

२.७ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण 20

२.८ गाउँपालिकामा रहेका सम्भाव्यता र अवसरहरु 23

२.९ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु 25

भाग ३ 28

आन्तरिक आय परिचालन सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था 28

३.१ स्थानीय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, राजश्व बाँडफाँडका स्रोतहरु 28

३.२ राजश्व परामर्श समिति 29

भाग ४ 31

आय तथा खर्चको विश्लेषण 31

४.१ आन्तरिक आयको पृष्ठभूमि 31

४.२ आन्तरिक आयको बिश्लेषण 31

४.२.३ दस्तुर 31

४.३ आन्तरिक आयको खर्चको विश्लेषण 33

भाग ५ राजश्व प्रक्षेपण 34

५.१ राजश्व प्रक्षेपणका आवश्यकता 34

५.२ आय प्रक्षेपणका आधारहरु 34

५.३ आ.व.२०७४/०७५ का लागि स्वीकृत राजश्वका दररेट 35

५.४ कर तथा दस्तुर 35

५.५ राजश्व बृद्धिका लागि सम्भाव्य स्रोतहरुको पहिचान 39

५.६ आ.व. २०७४/०७५ देखि २०७६/०७७ को राजश्व प्रक्षेपण 40

भाग ६ निष्कर्ष र सुझावहरु 41

६.१ निष्कर्ष 41

६.२ सुझावहरु 41

सन्दर्भ सामग्रीहरू 46

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधान २०७२ ले निर्दिष्ट गरको अधिकारको परिधिभित्र रही यस आँबुखैरेनी गाउपाँलिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन गरी जनताका आवश्यकता र चाहना पूरा गर्नु यस गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो । स्थानीयस्तरमा रहेका संभावित श्रोतहरुको पहिचान गरी कानून सम्मत तरिकाले तिनिहरुको उपयोग गर्नु आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको अधिकार र दायित्व पनि हो । आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत परिचालन गरी यस गाउँपालिकालाई अझ सुदृढ वनाउने उद्देश्यले गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भावित आर्थिक श्रोतको अध्ययन गरी सुझाव सहित यो प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) आन्तरिक आयको परिचालन

१. आ. व. २०७५/०७६ मा यस गाउँपालिकाले आन्तरिक स्रोतबाट जम्मा आय रु.२,४१,३५,५१६।- विगत आर्थिक वर्षको यस गाँउपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापनको अवस्था संक्षेपमा निम्न प्रकार रहको छ :

क्र.स.	वित्तीय समानीकरण	सशर्त	आन्तरिक आय	जम्मा
१	८,९२,७८,००।-	११,४६,००,०००।-	१,२०,००,०००।-	२१,५८,७८,०००।-

२. मुख्य श्रोतहरुको योगदान यस गाउँपालिकाले आ.व २०७५/०७६ मा रु. १,२०,००,०००।-रकम आन्तरिक आयको रुपमा संकलन गरको छ । यसै आर्थिक वर्षमा वित्तीय समानिकरण अनुदान अन्तर्गत रु. ८,९२,७८,००।- प्राप्त भएको थियो भने शसर्त अनुदान तर्फ रु. ११,४६,००,०००।- प्राप्त भएको देखिन्छ । यसरी चालु आ.व.मा गाँउपालिकाको कुल आम्दानी रु. २१,५८,७८,०००।- रहको छ ।

३. प्रस्तावित तथा प्रक्षेपित आय

यस गाउँपालिकाको आ.व.२०७५/०७६ को लागि जम्मा आन्तरिक आय रु. १,२०,००,०००।-प्रस्ताव गरिएको छ भने आ.व.२०७६/०७७ को लागि कुल बजेट रु. १४,४७,४७,०००।-प्रक्षेपण गरिएको छ ।

४. आन्तरिक स्रोतको चालु तथा पूँजीगत खर्चको स्थिति

यस गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा पूँजीगत तथा चालु तर्फ रु.४२,१५,९४,५८३।- रहेको अभिलेखबाट देखिन्छ । आ.व. २०७४/०७५ मा प्रस्ताव गरिएको वजेटमा आय का अनुमान निम्न अनुसार रहेको देखिन्छ ।

१) पुजिगत तर्फ रु. २,२३,६९,३००(दुई करोड तेइस लाख,उनन्सत्तरी हजार तीन सय मात्र)

२) चालु तर्फ रु.२,९९,०१,३३९ (दुई करोड उनान्सय लाख एक हजार तीनसय उनन्चालीस मात्र)

३) नेपाल सरकार सशर्त अनुदान (विषयगत कार्यालयहरुका लागि विनियोजन भएको) रु.१२,५५,००,०००।- बाह्र करोड पचपन्न लाख मात्र)

४) श्रम सहभागिता खर्च रु.२०,००,०००।- (बिस लाख मात्र)

५) गत आर्थिक वर्षको मौज्दात १,००,००,०००।- (एक करोड मात्र)

५. यस गाउँपालिकाले परिचालन गरिरहेका कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्री र अन्य आयका स्रोतहरु गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रबाट संकलन गर्ने कर रकम स्थानीय कर अन्तर्गत पर्दछ। सम्पत्ति कर, भूमि कर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर, सवारी साधन कर, विज्ञापन कर, मनोरन्जन कर, बहाल बिटौरी, ट्रेकिङ्ग, हाइकिङ्ग जस्तो पर्यटनका संभावना भए त्यसमा लगाइने शुल्क, सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क।

ख) सुझावहरु

१. स्थानीय कर सम्बन्धमा

आँबुखैरेनी गाउँपालिका क्षेत्रको जग्गाको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्नुका साथै व्यवसायीहरुको अभिलेख अद्यावधिक गरी करको दायरा बढाउने, घर बहाल करको दायरा बढाउने, सवारी साधन कर प्रभावकारी बनाउने, विज्ञापन करको दायरा बढाउने, हाटबजार व्यवस्थित गरी करको दायरा बढाउने, पटके सवारी करको दररेट बढाउने, मनोरञ्जन करलाई प्रभावकारी वनाउने, घर वहाल कर प्रभावकारी वनाउने र सवारी साधनको अभिलेख अद्यावधिक गरी सवारी दर्ता तथा वार्षिक सवारी करको दायरा बढाउने।

२. सेवा शुल्क सम्बन्धमा

गाउँपालिकाको आन्तरिक आय बृद्धि गर्नका लागि सेवा शुल्कलाई ध्यान दिनु जरुरी छ र यसको लागि सवारी पार्किङ्ग शुल्क लागू गर्ने, सरसफाई महशुल लागु गर्ने, सार्वजनिक सुविधा उपयोग सेवा शुल्क प्रभावकारी वनाउने, सार्वजनिक संरचना मर्मत संम्भार शुल्क लागू गर्ने, एम्बुलेन्स सेवा शुल्क लागू गर्ने।

३. दस्तुर सम्बन्धमा:

हाल यस गाउँपालिकाले उठाइरहेका दर्ता नवीकरण दस्तुर, नक्सा पास दस्तुर, सिफारिश दस्तुर, नाता प्रमाणित दस्तुर र अन्य दस्तुरका दरमा बृद्धि गरी कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी वनाउने। आ.व. २०७५ र ०७६ को यस गाउँपालिकाको पुस्तिकामा दिएको स्वीकृत विवरण अनुसार सेवा शुल्क र दस्तुरमा सुधार गुर्न पर्ने देखिन्छ। आगामी आ.व.मा सेवा शुल्क र दस्तुर बारे प्रष्टसंग छुटयाई संकलन गर्ने र सोको अभिलेखीकरण गर्ने।

४. बिक्री सम्बन्धमा

बोल पत्र फाराम विक्री, नक्सा फाराम विक्री र मालसामान लिलाम बिक्रीलाई प्रयोगमा ल्याई कार्यान्वयन गर्ने।

५. सार्वजनिक नीजि साझेदारीलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने।

६. विविध आय

यस अन्तर्गत भाडा तथा वहाल, बजार ठेक्का, पोखरी ठेक्का, मालपोत तथा अन्य बक्यौता र अन्य विविध स्रोतको प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न तथा त्यसको अभिलेख राख्ने प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउने ।

७ अधिकार प्रत्यायोजन

वडाहरुलाई कर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदि असुल गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने ।

८ पारदर्शिता

गाउँपालिकाको कर प्रक्रिया र संकलित रकमलाई पारदर्शिवनाउन

९ क्षमता विकास

गाउँपालिका तथा यस सँग सम्बन्धित कर्मचारीहरुको तालिम, गोष्ठी, भ्रमण आदि कार्यक्रमको माध्यमद्वारा क्षमता अभिबृद्धि गर्ने ।

१०. अन्तरक्रिया

राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु र सरोकारवालाहरुबीच समय समयमा राजश्व संकलन सम्बन्धमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने ।

भाग १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालि संस्थागत भएसँगै स्थिरता विकास र समृद्धको नयाँ युगमा प्रवेश गरेको छ। अब राजनैतिक उपलब्धिको जगमा उभिएर सबै प्रकारका पछौटेपन तथा आर्थिक, सामाजिक भेदको अन्त्य र चरम गरिबीलाई शून्यमा पुऱ्याउने र आधुनिक नेपाल निर्माणको यात्रा तय गर्नु पर्ने तथा समृद्धि नेपाल सुखी नेपाली भन्ने नाराका साथ बढेको नेपाल सरकारले राखेका उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्नका लागि स्थानिय सरकारको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । वित्तीय विकेन्द्रीकरण समग्र विकेन्द्रीकरण सम्बन्धी अवधारणाको मुख्य पाटो हो । यस अवधारणा अनुरुप स्थानीय तहलाई वित्तीय विषयमा निर्णय गर्ने र त्यसको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार सुम्पिएको हुन्छ । यदि स्थानीय तहहरुले प्रभावकारी किसिमले काम गरुन् भन्ने अभिप्रायले कार्य जिम्मेवारी प्रदान गरिन्छ भने उनीहरुलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त साधन स्रोत परिचालन गर्ने अधिकारका साथै संघीय सरकारबाट समेत वित्तीय स्रोतहरु स्थानान्तर गर्ने व्यवस्था हनु आवश्यक हुन्छ ।

१.१.१ स्थानीय तह

सेवा प्रदायकको दृष्टिले गाउँपालिकाहरुलाई महत्वपूर्ण तहको रुपमा लिइन्छ र हाल यी तहहरु नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले जारी गरेको स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ बमोजिम सैद्धान्तिक रुपमा गाँउपालिकाहरुले स्थानीय जनताद्वारा निर्वाचित पदाधिकारीहरुको निर्णय र निर्देशन बमोजिम सेवा प्रवाह र विकास कार्यहरु गर्नु पर्दछ, जसबाट स्थानीय जनताको माग र आवश्यकताहरु सम्बोधन हुने गर्दछन् । वास्तवमा गाउँपालिकाहरु स्थानीय सरकारको रुपमा गठन भएका स्थानीय जनताका प्रतिनिधिमूलक संस्थाहरु हुन् । संघियताको क्रमश कार्यान्वयन हनु क्रममा जनताहरुमा उत्साहजनक वातावरण सृजना भएकोछ। संघिय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था सहितको संविधान जारी भैसके पश्चातको निर्वाचनले जनादेश सहित सबै संघिय प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरु गठन भैसकेका छन् । यी निर्वाचित संस्थाका प्रतिनिधिहरु आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रमा उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी जनताका आवश्यकता तथा चाहनाहरुलाई सवै वर्ग क्षेत्र र समूहका नागरिकहरुको सहभागितामा पारदर्शी रुपमा विकास निमार्णका कार्यहरुको संचालन तथा व्यवस्थापन र आवश्यक सेवाहरु प्रदान गर्न अग्रसर र प्रतिबद्ध छन् । जनताको प्रतिनिधित्व भएको स्थानीय तहहरुले जनतालाई दिने सेवा र विकास कार्यको प्रभावकारितामा अभिबृद्धि गरी सरकारको सुशासनको अभ्यासलाई मूर्त रुप दिन सफल हुन सक्नेछन् । साथै स्थानीय तहमा लोकतान्त्रिक अभ्यास र पद्धतिको संस्थागत विकास गर्दै जाने आधार समेत यसले खडा गर्दछ । फलस्वरुप गाउँपालिकाबाट गरिने सेवा र विकास व्यवस्थापनका कार्यहरु पारदर्शी, जवाफदेही, जनमुखी, नतिजामुखी र मितव्ययी हुने विश्वास गरिन्छ ।

नेपालको संविधान अनुसार गाउंँपालिकाको स्थानीय सरकारका रुपमा बेग्लै वैधानिक अस्तित्व रहेकोले व्यक्ति सरह यसले चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्ने, उपभोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने र ऋण लिन पाउनुका साथै आफ्नो नामबाट स्वायत्त निकायको हिसाबले हरेक क्रियाकलाप गर्न सक्दछ। नेपालको संविधानको भाग १९ तथा धारा २२९ बमोजिम स्थानीय तह अन्तर्गतका प्रत्येक गाउँपालिकामा एक स्थानीय कोष रहनेछ । त्यस्तो कोषमा गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजश्व, नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा गाउँपालिकाले लिने ऋण रकम र अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम जम्मा हुनेछ भनी उल्लेख भएको छ। जसअनुसार गाउँपालिकाहरुले आगामी आ.व. का लागि चालु आ.व. मा बार्षिक योजना र बजेट गाउँपालिकाको परिषदबाट पारित गराउने व्यवस्था छ । स्थानीय तहहरुको कार्य सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारीको भर्ना गर्ने, बढुवा गर्ने, पुरस्कार र दण्ड गर्ने, तिनीहरुको संख्या, सेवा शर्त र योग्यता निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार गाउँपालिकालाई छ र गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा उत्कृष्ट वनाउन यसको व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाले बिशेष ध्यान दिनु पर्दछ ।

१.१.२ वित्तीय विकेन्द्रीकरण

संवैधानिक आधारमा स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको वित्तीय स्वायत्ततालाई वित्तीय विकेन्द्रिकरण भनिन्छ । वित्तीय स्वायत्तता भन्नाले गाउँपालिकाले आफ्नो वित्तीय नीति आफै तर्जमा गर्ने, राजश्व सम्भाव्यता अध्ययन र परिचालन गर्ने, खर्च गर्ने तथा श्रोत व्यवस्थापन गर्न पाउने कानूनी अधिकारलाई बुझाउँछ । वित्तीय स्वायत्तताको अभ्यास गर्दा कानूनी प्रावधान, जवाफदेहीता, जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व निर्वाह गर्ने पद्धतिलाई संगसंगै अवलम्बन गर्नु पर्दछ ।

आर्थिक कूशलताका दृष्टिकोणबाट उचित मानिने वित्तीय स्वायत्तता राजनीतिक दृष्टिले सरकारलाई जनताको नजिक पुर्‍याउने, जनसहभागिता बृद्धि गर्ने, सार्वजनिक खर्चको सर्वोत्तम उपयोग र राजश्व परिचालनको प्रभावकारिता बृद्धि गर्ने माध्यम हो । नेपालमा वित्तीय स्वायत्तताको अभ्यासलाई हेर्दा विक्रम सम्बत् २००४ साल देखि २०४६ साल सम्म सैद्धान्तिक रुपमा विभिन्न उपायहरुको अबलम्बन गरिको भएतापनि तिनीहरुको कार्यान्वयन पक्ष अत्यन्त कमजोर रहेको देखिन्छ । वि.स. २०४८ सालमा आएर गाउँ विकास समिति, गाउँपालिका र जिल्ला विकास समितिका लागि छुट्टा छुट्टै ऐनहरु जारि गरिए । यी ऐनहरुमा स्थानीय निकायलाई विभिन्न कर तथा शुल्क लगाउन सक्ने गरी कानूनी अधिकार प्रदान गरियो । तत्कालिन परिस्थितिमा समसामयिक सुधार गरी स्थानीय निकायलाई वित्तीय हिसावले आत्मनिर्भर र सक्षम बनाउने उद्देश्यका साथ स्थानीय निकायका लागि छाता ऐनको रुपमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र नियमावली, २०५६ लागु गरियो । यस कानूनी आधारमा स्थानीय निकायका लागि वित्तीय स्वायत्तता प्रदान गरियो जसअनुसार गाउँपालिकाले कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्रीबाट राजश्व संकलन गर्नका साथै आयोजना संचालनका लागि ऋण समेत लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको थियो । नेपालको संविधान २०७२ ले भने स्थानीय तहहरुलाई आर्थिक स्रोत परिचालन सम्बन्धमा अधिकार सम्पन्न बनाएको छ ।

संक्षेपमा गाउँपालिकालाई वित्तीय विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरुप काम गर्न अधिकार प्रदान गरेको छ । वित्तीय विकेन्द्रीकरणका चार खम्बा निम्न प्रकार छन् ।

क) खर्च व्यवस्था सहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्य (Expenditure Assignment) खर्च व्यवस्था सहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्यले सरकारका विभिन्न तहको कार्य जिम्मेवारीहरु के के हुन् र यी तहहरुबीच एक आपसमा के कस्तो अन्तर सम्बन्ध रहन्छ भन्ने कुरा बुझाउँछ । यसले जनताले कुनै खास सेवा प्राप्त गर्न कुन निकायमा जाने भन्ने स्पष्ट गर्दछ ।

ख) राजश्व सम्बन्धी अधिकार (Revenue Assignment)

स्थानीय तह/गाउँपालिकालाई सुम्पिएको कार्य जिम्मेवारी पुरा गर्न वित्तीय साधन जुटाउन स्थानीय तह/गाउँपालिकालाइ सुम्पिने अधिकारलाई राजश्व परिचालन अधिकार भनिन्छ । यसमा स्थानीय तहले कुन कुन स्रोतमा कर लगाउन सक्ने भन्ने कुरा प्रष्ट पारिएको हुन्छ । त्यस्तै यसले कुन तहलाई कुन तहको स्रोत संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गर्न उपयुक्त हुन्छ भन्ने कुरा पनि स्पष्ट गर्दछ । स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७४ अनुसार स्थानीय तह/गाउँपालिकालाई लाई राजश्व उठाउन अधिकार प्रदान गरिएका स्रोतहरु यस प्रकार छनः सम्पत्ति कर, भूमि कर (मालपोत), घर बहाल कर, व्यवसाय कर, जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर, सवारी साधन कर, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर, बहाल बिटौरी कर, पार्किङ शुल्क, ट्रेकिङ्ग, कायाकिङ, क्यानोइङ्ग, बन्जी जम्पीङ्ग, जिपफ्लायर र र्‍याफ्टीङ्ग शुल्क, सेवा शुल्क, दस्तुर र पर्यटन शुल्क ।

ग) अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण (Intergovernmental Fiscal Transfers)

स्थानीय निकायलाई सुम्पिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक साधनको पूर्ति स्थानीय तहहरुको राजश्व अधिकार अन्तरर्गत संकलन गरेर नपुग भएको साधनको व्यवस्थाका लागि संघीय सरकारले स्थानीय तहहरु/गाउँपालिकालाई उपलब्ध गराउने निशर्त समानिकरण अनुदान, सशर्त र समानीकरण अनुदान र

राजश्वको बाँडफाँडको समष्टि नै अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण हो । यी विभिन्न शीर्षक अन्तर्गत नेपाल सरकारले स्थानीय तह (गाउँपालिका) लाई आर्थिक स्रोत जुटाउदै आएको छ ।

घ) स्थानीय सरकारको ऋण (Local Government Borrowing)

स्थानीय तहले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा, वार्षिक अनुमानित व्ययको अनुपातमा आय सन्तुलन हुन नसकेको अवस्थामा वित्तीय न्यूनताको श्रृजना हुन्छ । यसको परिपूर्तिको लागि स्थानीय तहहरु/गाउँपालिकाले लिने ऋण नै स्थानीय सरकारको ऋण हो । वित्तीय विकेन्द्रीकरणका यी चारवैटा खम्बाहरुलाई क्रमवद्ध रुपमा कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ । यसको क्रमवद्धता तोडिएमा वा कुनै एक खम्बाको मात्र कार्यान्वयन गर्न खोजिएमा वित्तीय विकेन्द्रीकरणको सफलतामा अकुंश लाग्ने हुन्छ । स्थानीय तह/गाउँपालिकाको कार्य जिम्मेवारी निश्चित भएपछि सो कार्य सम्पादन गर्न स्थापित मापदण्ड र सेवाको स्तर तथा वर्तमान अभ्यासका आधारमा के कति साधन आवश्यक पर्दछ भन्ने कुराको निश्चित गरिन्छ । उक्त आवश्यक साधन जुटाउन केन्द्रले के कति राजश्व अधिकारको निक्षेपण गर्ने हो सो र नपुग स्रोत अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको माध्यमबाट उपलब्ध गराउने निश्चित गर्नु पर्दछ । स्थानीय तह/गाउँपालिकाले कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा कुनै विशेष लगानीको आवश्यकता परेमा त्यस्तो लगानीको व्यवस्था गर्न ऋण लिन पाउने व्यवस्था पनि छ ।

१.१.३ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको मूल उद्देश्य संविधान प्रदत्त स्थानीय सरकारको अधिकार र सो भित्र पर्ने राजश्व, सेवा शुल्क र दस्तुरहरु संकलनको विद्यमान अवस्थाको अध्ययन गरी कानूनतः राजश्व संकलनमा संभाव्यता र उपायहरुको पहिचान गरी सिफारीश गर्नु हो । यस अध्ययनका विशिष्ट उद्देश्यहरु यस प्रकार छन् ।

यस अध्ययनका बिशिष्ट उद्देश्यहरु निम्न अनुसार छन् :

१) हालको राजश्व संकलनको अवस्थाको अध्ययन गर्ने,

२) स्थानीय स्तरमा राजश्व संकलनका चुनौती र समस्याहरुको पहिचान गर्ने ,

३) राजश्व संकलनका श्रोतहरुको पहिचान गर्ने ,

४) राजश्व संकलनमा देखापरेको चुनौती र समस्या समाधानका उपायहरुको सुझावहरु दिने ,

५) राजश्व संकलन प्रकृयालाई वैज्ञानिक र व्यवस्थित गर्ने उपायहरुको सुझावहरु दिने ,

६) राजश्व संकलन र व्यवस्थापन प्रकृयालाई पारदर्शी बनाउने उपायहरुको सुझावहरु दिने ,

७) स्थानीय जनताहरुमा कर शिक्षा कार्यक्रम लागु गर्न सुझाव दिने ।

१.१.४ अध्ययन विधि

यो अध्ययनको सन्दर्भमा आँबुखैरेनी गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, लेखा शाखाका प्रमुख तथा अन्य सम्बन्धित कर्मचारीहरुसंग छलफल गरिएको थियो । त्यसपछि विभिन्न चरणमा लेखा शाखा प्रमुख र अन्य सम्बन्धित कर्मचारीहरुसंग छलफल गरी सूचना संकलनका फारामहरु तयार गरियो । ती फाराम अनुसार सूचना संकलन गर्ने कार्य भएको थियो । यस अध्ययनको लागि निम्न स्रोतहरुबाट पनि जानकारीहरु संकलन गरिएको थियो ।

यस अध्ययनको लागि निम्न स्रोतहरुबाट पनि जानकारीहरु संकलन गरिएको थियो ।

- आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको विगत आ.व.का वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिकाहरु ,
- राष्ट्रिय जनगणना, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरु,
- राजश्व संकलन सम्बन्धी, दस्तावेज, प्रतिवेदन र प्रकाशनहरु, नागरिक वडापत्र र आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण,
- आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको राजश्व संकलन सम्बन्धी कर्मचारीसंग छलफल तथा अन्तरक्रिया,
- राजनीतिक दलहरु व्यवसायी र स्थानीय बुद्धिजीविसंग छलफल तथा अन्तरक्रिया ।

अभिलेखहरुबाट संकलित तथ्यांकहरुलाई सम्बन्धित विज्ञ तथा फोकस समूह छलफलबाट परिपोषण गरिएको थियो । यसर्थ आ.व.२०७६ र २०७६ को लागि जज्मेन्ट (Judgement) र प्रवृत्ति विश्लेषण दुवैका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

१.१.५ अध्ययनको सीमा

नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ तथा विद्यमान सम्पूर्ण कानूनको अधिनमा रहि आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने आर्थिक कारोबारका दायराहरु भित्र रहि यो अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ ।

(क) सरोकारवालाहरुसंग व्यापक मात्रामा छलफल गर्न नसकिएको,

(ख) यो अध्ययन प्राथमिक तथ्यांक भन्दा द्वितीय तथ्यांकमा बढी आधारित हनु पुगेको,

(ग) राजश्व परिचालन सम्बन्धी जानकारीहरुको अभिलेख पर्याप्त मात्रामा नभएको ।

भाग २

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको परिचय

२.१ आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्था, सीमाना, जनसंख्या, क्षेत्रफल र वडाहरु

तनहुँ जिल्लामा अवस्थित यस १० वटा स्थानीय तहहरू मध्ये एक प्रमुख गाउँपालिकाको रुपमा रहेको यस आँबूखैरेनी गाउँपालिकाको पुण्य भूमिमा परापूर्वकाल देखी ऋषि, महर्षि तपस्वीहरुले तपस्याको लागि प्रयोग गरेको देखिन्छ । पौराणिक कथनका आधारमा यस गाउँपालिका भित्र ऋषि, महर्षि तपस्वीहरुको आँपको बृहत बगैचा भएकोले आँबु र आसपासमा खयरको समेत जंगल रहेकाले खैरहनी भन्ने चलनबाट अपभ्रश भई आँबुखैरेनी नाम रहन गएको भनाई छ । त्यसैगरी संस्कृत भाषामा आ/ब को अर्थ पानी/खोला रहेको र छिम्केश्वरी मन्दिर लाई तीन तिरबाट खोलाले घेरेकाले आबु रहन गएको खैरनी चौतारा आसपास खयरको जंगल रहेकाले यस ठाउँको नाम आँबुखैरनी रहन गएको भनाई छ । तीनतीरबाट मस्याङ्दी, त्रिशुली तथा सेती गरी तीन नदीले घेरिएको जमिनमा खयरको बाहुल्यता रहेको जंगल भएकोले पनि यस ठाउँलाई “आँबूखैरेनी” भनिएको पाइन्छ । साविकमा हालको आँबुलाई “सत्रसय आँबु” पनि भन्ने गरिएको थियो किन भने सत्रसय फाँटमा जे रोपे पनि सत्रसय मुरी भन्दा कम अनाज कहिलै नफल्ने उर्वर भूमि अवस्थित थियो । साविकको आँबुखैरेनी नगरपालिका, छिम्केश्वरी गाविस तथा देउराली गाविसलाई मिलाएर गाउँपालिका बनाउँदा पनि आँबूखैरेनी नाममै सहमति जुटेकोले यस गाउँपालिकाको नाम आँबूखैरेनी गाउँपालिका रहन गएको हो ।

यस गाउँपालिका तनहुँ जिल्लाको ऐतिहासिक, धार्मिक रुपले पवित्र भूमीको रुपमा रहेको छ । भौगोलीक रुपमा लेक, वेशी, पहाड भू बनोटको विविधता पाईन्छ । यस गाउँपालिकामा खेतीपाती योग्य भुमी, प्रशस्त मात्रामा वनजंगल ढाकेको छ । यस गाउँपालिकामा मुख्यत मगर, गुरुङ, ब्राह्मण, क्षेत्री लगायत अन्य विभिन्न जातजातिको बसोवास रहेको छ । जनजातिको बसोबासको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिका भित्र विभिन्न जात, जाति, भाषा, धर्म, रितिरिवाज, परम्पराको विविधतामा एकता रहेको पाइन्छ । विविध जातजाती, रहन सहन, धार्मिक, साँस्कृतिक विविधता रहेको एवं कौरा नाच, झ्याउरे नाच जस्ता विभिन्न संस्कृतीले भरिपुर्ण रहेको छ । प्राकृतिक मनोरमका कारण समेत यस गाउँपालिका पर्यटकिय दृष्टिकोणले पनि अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहेको छ ।

आँबुखैरेनी गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार गण्डकी प्रदेश अर्न्तगत तनहुँ जिल्लाका १० स्थानीय तहहरू मध्ये एक पर्दछ । आँबुखैरेनी गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८४°२४’८.१०” देखि ८४°३३’२९.८१” पूर्व देशान्तरसम्म र २७°४९’८.६४” देखि २७° ५६’३०.७२” उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित होचो भू-भागदेखि मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । यो गाउँपालिकामा समुद्रि सतहबाट २०३ मि. देखि २१२७ मि. को उचाईसम्मको विविधता रहेको छ । १२८.११ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिकाको पूर्वमा चितवन र गोरखा जिल्ला, पश्चिममा बन्दिपुर र देवघाट गाउँपालिका, उत्तरमा बन्दिपुर गाउँपालिका र गोरखा जिल्ला र दक्षिणमा देवघाट गाउँपालिका र चितवन जिल्ला रहेका छन् । पहाडी क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिकाको केही भागमा खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भए पनि अधिकांश भाग पहाडले ओगटेको छ । जल, जंगल, जमिन, जनावर र जडिबुटिको कमि नभएको यस गाउँपालिकामा सानाठूला गरी धेरै खोला र खोल्सा तथा नदीहरू रहेका छन् ।

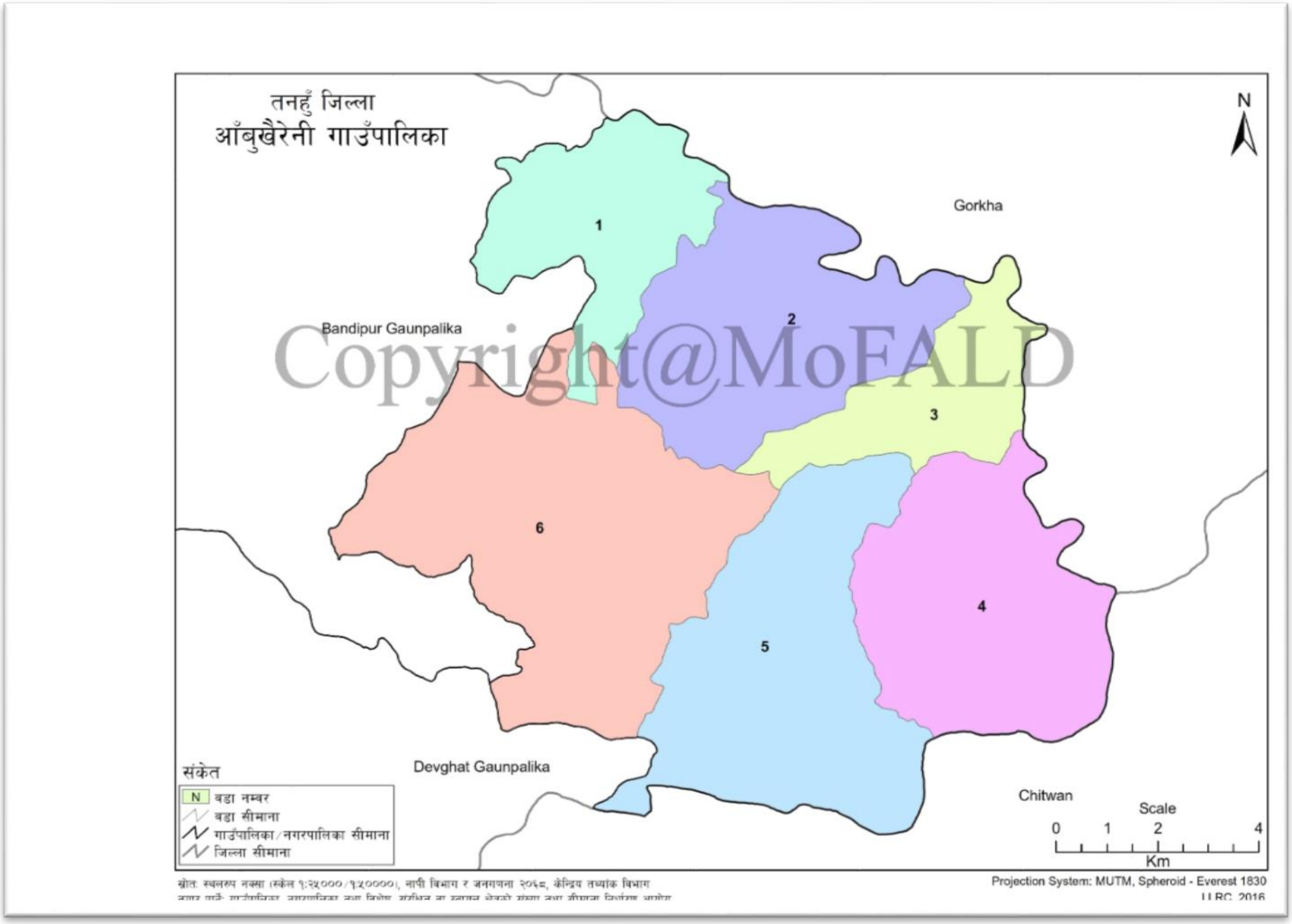

तालिका नं. १: गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.हरु

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स.	साविकको वडा नं.	हालको क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	आँबुखैरेनी	१,२	13.60
२	आँबुखैरेनी	३,४,५	21.18
३	आँबुखैरेनी	६	9.35
४	आँबुखैरेनी	७,८,९	21.90
५	छिम्केश्वरी	१-९	26.07

६	देउराली	१-९	34.68
		जम्मा	128.11

स्रोत : आँबुखैरेनीगाउँपालिकाको अभिलेख

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना वमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालिन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२७ मा देहाय बमोजिम साविकका आँबुखैरेनी नगरपालिका तथा छिम्केश्वरी र देउराली गा.वि.स.हरू समेटर ६ वटा वडाहरू कायम गरिएको हो । हाल आँबुखैरेनी गाउँपलिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं.२ आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको वडा विभाजन

क्र.सं.	नयाँ वडा	समावेश गाविस / नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)
१	१	आँबुखैरेनी(१,२)	३,५२९	१३.५
२	२	आँबुखैरेनी(३-५)	३,६१२	२१.६३
३	३	आँबुखैरेनी(६)	६,९७७	१०.२४
४	४	आँबुखैरेनी(७-९)	२,२६४	२१.९३
५	५	छिम्केश्वरी(१-९)	१,८८७	२६.०५
६	६	देउराली(१-९)	२,४९९	३४.६५
	जम्मा		**१७**	**१२८**

२.४ कृषि क्षेत्र

नेपालमा कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कूल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ । ग्रामीण जनताहरुको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ । खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरु फलफूल, पशुपंक्षी, मत्स्य सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विविध सूचनाहरु कृषि तथ्याङ्को क्षेत्रभित्र पर्दछ । नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरमा कृषि सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मंन्त्रालय र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग रहेका छन् । स्थानीय उत्पादनको वृद्धि र विकास

गर्न वैज्ञानिक कृषि प्रणाली र बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ। आर्थिक सर्वेक्षण २०७४/०७५ का अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ। नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागि कृषिमा निर्भर रहेका छन्। वर्षेनी युवा जनशक्ति पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडरेीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषि क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन्। कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सिँचाई, सडक, विजुली, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरुमा पर्याप्त लगानी आर्कषण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यवसायिक रुपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतिको रुपमा रहेको छ। गाउँपालिकामा कृषिका लागि प्रशस्त मात्रामा उपयोगी क्षेत्र रहेको छ।

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ। यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ। तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरू विकास भैसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ। तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

२.४.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन)

क) खाद्य बाली

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि उपयोगी क्षेत्र कम रहेको छ। सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, कोदो, गहुँ आदि हुन्। यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ, गहत, भटमास आदी उत्पादन हुने गर्दछ। तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो , बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। फलफुलमा आँप, नास्पाती, हलुवावेद, खुर्पानी, आरु, लप्सी, रुख कटहर, जुनार, ज्यामिर, भोगटे, कागती, अम्बा, केरा, आदीको उत्पादन हुन्छ। गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ।

तालिका नं.३ प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खाद्यान्न बाली	नगदे वाली	तेलहनवाली	दलहनवाली
१	वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुँ, जौ, फापर, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	तोरी, सर्स्यू, बदाम, भ्रुस तिल, तिल, आलस, सुर्यमुखी फुल	मास, रहर, मुसुरो, गहत, केराउ, चना, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि,
	तरकारी वाली	**फलफूल**	**मसला वाली,**	**अन्य**

२	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, परवल, मुला, धनिया, लसुन, प्याज, चम्सुर, साग, गाण्टे मुला, चुकन्दर, ब्रो काउली,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, तरभुजा, रुखकटहर, अनार, उखु	हलेदो, लसुन, खुर्सानाी, धनिया, सुप,	माछापालन, च्याउ खेती

स्रोत : गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

(ख) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा कोदो, फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, आलु, आदि छन् ।

(ग) वर्षे बाली गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नास्पाति, रुखकटर आदि छन् ।

२.४.२ खेतीयोग्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भुमि सुधार कार्यक्रमहरू निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू- उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाईदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ । यो गाउँपालिकाको कूल जमिन मध्ये ४३.२५ वर्ग कि.मी. अर्थात ३३.७६ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ ।

१	वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुँ, जौ, फापर, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	तोरी, सर्स्यू, बदाम, झुस तिल, तिल, आलस, सुर्यमुखी फुल	मास, रहर, मुसुरो, गहत, केराउ, चना, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि,
	तरकारी वाली	**फलफूल**	**मसला वाली,**	**अन्य**
२	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, परवल, मुला, धनिया, लसुन, प्याज, चम्सुर, साग, गाण्टे मुला, चुकन्दर, ब्रो काउली,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, तरभुजा, रुखकटहर, अनार, उखु	हलेदो, लसुन, खुर्सानाी, धनिया, सुप,	माछापालन, च्याउ खेती

स्रोत : गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतियोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकाको कुल खेतियोग्य जमिन ४३२५ हेक्टर मध्ये सिँचित क्षेत्रफल २३१०.७७ हेक्टर रहेको छ । कुल खेतियोग्य जमिनको २०१४.२३ अर्थात ४६.५७ प्रतिशत भूभागमा अझै सिँचाई पुऱ्याउन बाँकी देखिन्छ ।

तालिका नं.४ गाउँपालिकामा भएको सिंचाई आयोजनाहरूको विवरण

क.स.	**सिंचाई योजनाहरु**	वडाहरु	
१	मित्रता सिंचाई योजना	वडा नं. १	५००
२	ढकालटार साना सिचाई आयोजना	वडा नं.२	५००
३	ढापटार साना सिचाई आयोजना	वडा नं. २	८०
४	खस्राङ नलीटार	वडा नं. ४	
५	खस्राङ बेसी टारी खेत	वडा नं. ४	
६	नेवाखोला तथा ठूलोटार सिचाई आयोजना	वडा नं. ५	
७	प्युघर सिचाई आयोजना	वडा नं. ६	२००
८	डिखेत सिचाई आयोजना	वडा नं. ६	५२

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.४.२ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये कृषि प्रयोजनको जमिनको स्वामित्व भएका वा प्रयोग गरेका घरपरिवारहरूको संख्या १४१६ अर्थात् २८.३ प्रतिशत र त्यस प्रकारको जमिन नभएकाको संख्या ३५८३ अर्थात् ७१.७ प्रतिशत रहेका छन् । यस तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको आधा जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाउँछ । यस प्रकारको संलग्नताबाट कृषिलाई उच्च प्रतिफलमूखी बनाउन ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने र कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीलाई न्यून गर्ने कार्यक्रमहरू तय गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३६ (३) बमोजिम “प्रत्येक नागरिकलाई कानुनबमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक” को सुनिश्चितता गरिएको परिप्रेक्ष्यमा कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न भूमिको वैज्ञानिक वितरण र व्यवस्थापन गर्दै व्यवसायिक खेतीतर्फ कृषकलाई आर्कषित गर्ने नीति राज्यद्वारा अंगिकार गरिनुपर्छ ।

तालिका नं.५ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि योग्य जमिन भएको		कृषि योग्य जमिन नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
1	258	29.4%	619	70.6%
2	316	37.6%	524	62.4%
3	193	9.5%	1841	90.5%
4	203	44.9%	249	55.1%
5	12	3.8%	305	96.2%
6	434	90.6%	45	9.4%
जम्मा	1416	28.3%	3583	71.7%

स्रोत : गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

२.५ पर्यटन

पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरु, अनवरत बग्ने कञ्चन हिम नदीहरु, झर्ना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरु हुन । यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरु हुन् । एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकीय गन्तव्य स्थलकोरुपमा परिचित छ । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुग्न गइ देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पुर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । आँबुखैरेनी क्षेत्रका प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकिय क्षेत्रहरू यस प्रकार छन् ।

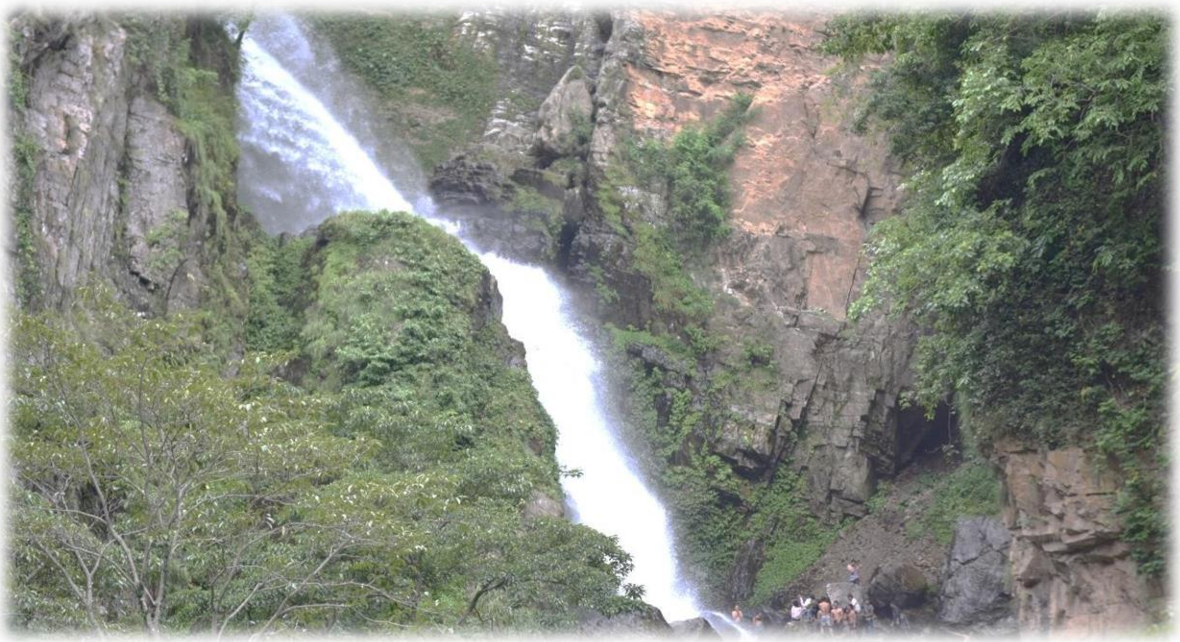

ऐना पहरा झरना

२.५.१ **मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)**

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं हरियाली पहाडी मनोरम दृश्यद्वारा आँबुखैरेनी गाउँपालिका शोभित छ । यस गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरू साथै विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरू हुन् ।

(क) छिम्केश्वरी मन्दिर

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटकीय स्थलको रुपमा समुद्री सतहबाट करीब २१३४ मिटर उचाइमा रहेको छिम्केश्वरी लेकमा अवस्थित छिम्केश्वरी मन्दिर परापूर्वकालदेखि नै प्रचलित स्थल हो । धार्मिक विविधता मात्र नभई जैविक तथा भौगोलिक विविधता अवलोकन गर्न सकिने उत्कृष्ट पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा यो मन्दिर रहेको छ । पहिला ठाडो मूर्ति रहेको र पछि इच्छा कामनाले सुँगुरको बलिसमेत खान थालेपछि लाजले नाककाटी

घोप्टिएको भन्ने प्रचलित किबदन्ति अनुसार मूर्ति नाक काटेर घोप्टिएको अवस्थामा छ । प्रचलित सात देवीहरू मध्ये जेठी बुढीदेवीमाई र माहिली छिम्केश्वरीमाई यसै छिम्केश्वरी लेकमा अवस्थित छन् । अन्य बाँकी देवीहरूमा साहिली गारेखाकालिकामाई, काहिली मनकामनामाई, अन्तरी इच्छा कामनामाई, जन्तरी अन्नपूर्ण माई र कान्छी अकलामाईको दृश्याअवलोकन पनि सोही स्थलबाट गर्न सकिन्छ। प्रचलित मान्यता अनुसार सातमध्ये ६ वटा देवीको दर्शन गरिसकेपछि छिम्केश्वरी माइको दर्शन नगर्दासम्म मनोकांक्षा पुर्ण हुँदैन भन्ने मान्यता रहेको छ । मनोरम धौलागिरीदेखि लाङटाङ हिमालसम्मको दृश्यावलोकन, सांस्कृतिक गाउँहरूको अवलोकन तथा सूर्योदय र सूर्यास्त समेत हेर्न सकिने यस पवित्र स्थलमा आँबुखैरेनी-छिम्केश्वरी पदमार्ग तथा बन्दिपुर-छिम्केश्वरी पदमार्गबाट पुग्न सकिन्छ। हाल घुमाउने र बरालुङ वेशीबाट पनि सो स्थल पुग्ने बाटो जोडिँदै छ । महाभारत पहाड श्रृंखलाका उच्चतम् पहाडहरू मध्येको एक पहाडमा पर्ने यस पर्यटकीय स्थललाई गण्डकी प्रदेशका प्रमुख १० गन्तव्य मध्ये १ मा राखिएको छ भने मन्दिरको पुर्ननिर्माणको लागि डिपीआर समेत तयार गरिसकिएको छ ।

छिम्केश्वरी मन्दिर

तीनतिरबाट त्रिशुली, मर्स्याङदी र सेती नदीले घेरिएको छिम्केश्वरीलाई गोरखा मनकामना मन्दिरको दिदीको रुपमा समेत चिनिन्छ । पुरानो ढुङ्गाले छाएको मन्दिरलाई भत्काएर नयाँ पक्की निर्माणको काम आगाडि बढिरहेको छ । गत आर्थिक वर्षमा यस गाउँपाकिलाकाले २० लाख रुपैया बजेट विनियोजन गरी निर्माण कार्य शुरु गरिएको थियो भने चालु आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा २५ लाख बजेट विनियोजन गरिएको छ। मन्दिर पुग्ने सिढी निर्माणका लागि प्रदेश सरकारले ४० लाख बजेट छुट्याएको छ । बन्दीपुरबाट करीब १५ किलोमिटर बाह्रैमहिना चल्ने कच्ची सडक र त्यसपछि ३ घण्टाको पैदल यात्रामा छिम्केश्वरी पुग्न सकिन्छ भने आँबुखैरेनीबाट लाब्दीसम्म १८ किमि कच्ची सडकमा जिपयात्रा र १ घण्टा पदयात्रा गरेपछि छिम्केश्वरी पुग्न सकिन्छ । यहाँ लहरै हिमश्रृंखला, खोलानाला, हरियाली फाँट,

विभिन्न प्रजातिका लालीगुँरास, चराचुरुङ्गी, वन्यजन्तु तथा जडिबुटीको अध्ययन, अवलोकन र अनुसन्धान गर्न सकिन्छ । विशेषगरी नयाँ वर्ष (वैशाख १), फागुपुर्णिमा, पुस १५ गते (तमु ल्होसार), माघी र वसन्तपञ्चमीमा यहाँ विशेष मेला लाग्ने गर्छ । मेला भर्न बन्दिपुर, गोरखा, लमजुङ लगायतका स्थानबाट ठूलो संख्या भक्तजनहरूको घुइचो लाग्ने गरेको छ ।

(ख) आँधीमुल

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको वडा नं. १ मा अवस्थित आँधीमुल एक धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्य स्थल हो । गाउँपालिकाको मात्र नभई तनहुँ जिल्लाकै धार्मिक पर्यटकीय सम्भावना बोकेको यस स्थलमा बराही मन्दिर र पोखरी रहेका छन् । यहाँको पोखरीमा माछा मार्न पाइदैन । यहाँ रहेको पोखरीमा रहस्यमय रुपमा कञ्चन पानी बाह्रै महिना लगभग एउटै अनुपानतमा वर्षायाममा समेत धमिलो नभई प्रवाह हुने हुँदा दैवी चमत्कारको रुपमा लिने गरिएको छ । पहिला ब्राह्मण पुजारी रहेतापनि विगत नौ वर्षदेखि प्राचीन समयमा मगर पुजारी रहने गरेको भन्ने मान्यतामा मगर पुजारी पर्नुस्थापित गरी पुजा आजा गरिदै आएको यस मन्दिरमा मंसिरको ठूलो एकादशीमा मेला भर्न बन्दिपुर, गोरखा, लमजुङ लगायतबाट समेत तीर्थलुहरूको घुइचो लाग्ने गरेको छ । पृथ्वी राजमार्गको सत्रसयदेखि आधिमुलसम्म कालोपत्रे गरिदैछ । यहाँ सार्वजनिक विदाका बेला घुम्न र वनभोजका लागि पर्यटकहरू आई मोहित हुने गरेका छन् ।

आँधीमुल धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र

तालिका नं.६ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क.स.	मुख्य धार्मिक पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण	ठेगाना
१	अकलादेवी मन्दिर, सत्रसय फाँट	वडा नं. १
२	आँधी बराही मन्दिर, आँधीमुल	वडा नं. १
३	आनन्त सालम चर्च, सत्रसय	वडा नं. १
४	बौद्धगुम्बा, सत्रसय	वडा नं. १

क.स.	मुख्य धार्मिक पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण	ठेगाना
५	अद्वैत संस्था, गैरीगाउँ	वडा नं. १
६	छिम्केश्वरी थपना, मिलनटार	वडा नं. २
७	छिम्केश्वरी थपना, झ्यासीडाँडा	वडा नं. २
८	शिवालय मन्दिर	वडा नं. ३
९	बौद्ध गुम्वा, तावा मन्दिर	वडा नं. ३
१०	कृष्ण मन्दिर,	वडा नं. ३
११	खान्टोक मन्दिर, अद्वैत संस्था	वडा नं. ३
१२	ॐ साइराम मन्दिर	वडा नं. ३
१३	ॐ शान्ति मन्दिर	वडा नं. ३
१४	जम्मादेवी मन्दिर	वडा नं. ४
१५	बुदोबराजु	वडा नं. ४
१६	श्री छिम्केश्वरी स्थापना मन्दिर	वडा नं. ४
१७	चण्डीथान मन्दिर	वडा नं. ४
१८	रुद्रदेवी मन्दिर	वडा नं. ४
१९	थपना मण्डली देवी थान	वडा नं. ४
२०	चण्डीदेवी मन्दिर	वडा नं. ४
२१	पन्थदेवी मन्दिर	वडा नं. ४
२२	माइथान, जलदेवी थान, आमडाँडा माइथान	वडा नं. ४
२३	माइ स्थापना मन्दिर	वडा नं. ४
२४	सिद्धदेवीमाई मन्दिर	वडा नं. ४
२५	छिम्केश्वरी मन्दिर	वडा नं. ५
२६	पञ्चकन्या मन्दिर	वडा नं. ५
२७	प्युघर देवीथान	वडा नं. ६
२८	पृथ्वी देवीथान	वडा नं. ६
२९	छापस्वाँरा देवी मन्दिर	वडा नं. ६
३०	जोगिनी मन्दिर हिलेखर्क	वडा नं. ६

स्रोत : वडा अध्यक्षहरु सँगको अन्तरवार्ता, २०७६

यस गाउँपालिकामा स्वच्छ हावापानी लगायत मनोरम दृष्य भएका धार्मिक स्थलहरू, मन्दिर तथा पर्यटकका लागि सम्भावना बोकेको क्षेत्रको रूपमा लिन सकिन्छ । यहाँ भएका पर्यटकीय स्थलहरूलाई व्यवसायिक रूपमा विकसित गर्न सके यहाँ रोजगारीका अवसरहरू पनि सिर्जना हुने सम्भावना देखिन्छ ।

शिवमन्दिर

२.५.२ **पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विवरण**

गाउँपालिकाको प्रत्येक पर्यटकीय क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ। नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

तालिका नं.७ होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेन्ट र होमस्टेको विवरण

क्र.स.	होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेन्ट र होमस्टेको नाम	ठेगाना
१	ओदान रेष्टुरेण्ट	वडा नं. १
२	हाइवे किङ रेष्टुरेण्ट	वडा नं. १

३	होटल म्याउट भ्यु ओपन हट रेष्टुरेण्ट	वडा नं. १
४	दिप रेष्टुरेण्ट	वडा नं. १
५	मनु मर्स्याङदी रेष्टुरेण्ट	वडा नं. १
६	दिपज्योती रेष्टुरेष्ट	वडा नं. २
७	धौलागिरी रेष्टुरेन्ट	वडा नं. २
८	अथिती रेष्टुरेन्ट	वडा नं. २
९	न्यु अकला रेष्टुरेन्ट	वडा नं. २
१०	तुलसी रेष्टुरेन्ट	वडा नं. २
११	यति अन्नपूर्ण प्रा.लि. वेनिटार	वडा नं. ४
१२	मर्स्याङदी फ्रेसपिस पुलजिप	वडा नं. ४
१३	द मिक्स रेष्टुरेण्ट बेनिटार	वडा नं. ४
१४	पावरहाउस क्यान्टिन	वडा नं. ४
१५	पोखरा रिभर भ्यू	वडा नं. ४
१६	लाब्दी होमस्टे	वडा नं. ५
१७	भोटेश्वर होमस्टे	वडा नं. ५
१८	हिलेखर्क होमस्टे	वडा नं. ६

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.६ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ

२.६.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै भएतापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नू जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गाउँपालिकामा ठुला

उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

तालिका नं.८ गाउँपालिकामा हाल संचालित उद्योगहरूको विवरण

क्र.स.	उद्योगको नाम	ठेगाना
ज्ञ	ह्याचरी उद्योग (गोर्खा ह्याचरी), सत्रसय	वडा नं. १
द्द	पानी उद्योग, बरादी	वडा न. १
घ	फर्निचर उद्योग, प्लटिङ स्कुलगेट सत्रसय	वडा नं. १
द्ध	ब्लक उद्योग, सत्रसय	वडा नं. १
छ	ग्रील उद्योग	वडा नं. १
ट	सिद्धार्थ मेटल उद्योग	वडा नं. १
ठ	सूर्य ब्लेण्डर (रक्सी फ्याक्ट्री, कुडुले टार)	वडा नं. २
ड	मर्स्याङ्दी ह्याचरी (अण्डा उत्पादन)	वडा नं. २
ढ	प्लाष्टिक फ्याक्ट्री	वडा नं. २
ज्ञण	छिम्केश्वरी पानी फ्याक्ट्री	वडा नं. २
ज्ञज्ञ	सौविटे पाउरोटी उद्योग	वडा नं. ३
ज्ञद्द	छिम्केश्वरी खानेपानी उद्योग	वडा नं. ३
ज्ञघ	श्रेष्ठ फर्निचर उद्योग	वडा नं. ३

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं.९ नाचघर, चलचित्र घर सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	नाचघर, चलचित्र घरको नाम	ठेगाना
ज्ञ	माई मनकामना चलचित्र मन्दिर	वडा नं. ३
द्द	श्रीकृष्ण चलचित्र मन्दिर	वडा नं. ३

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.६.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने

अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

२.६.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालका खानी तथा खनिज क्षेत्र यकिन गर्न सक्ने अवस्थामा छैन । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी,बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणीय अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं.१० खानी तथा खनिजहरूको विवरण

क्र.स.	खानी तथा खनिजहरूको नाम	ठेगाना
ज्ञ	टाइल, ग्रील	वडा नं. १
ट्ट	ढुंगाखानी, रानागाउँ	वडा नं. १
घ	बालुवाखानी	वडा नं. १
द्ध	तामाखानी, खान्टोक	वडा नं. ३
छ	ढुंगाखानी	वडा नं. ५
ट	ढुंगाखानी	वडा नं. ६
ठ	हिलेखर्क खानी	वडा नं. ६
ड	बालुवाखानी	वडा नं. ६
ढ	तामाखानी, सेप्राङ, भूतखोला र घलेडाँडा	वडा नं. ६

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.६.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेतापनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाईन्छ । देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण

इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ।

तालिका नं.११ वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्ती/टोल/गाउँको नाम
१	वरादी, सत्रसय, एक्लेफाँट, गिरानचौर, समस्तीपुर, डिहीगाउँ, रानागाउँ, याङ्चुक, रातमाटे, धारी, छविसे, पोखरीटार, भुजेल गाउँ, डुमटार, भँगेरी, कोलेट
२	लिउद आदुआर्खक, ठकलटार, ठापटार, नारीधाट ढाँड, खानीखोला, तिलवारी, डुप्रीखर्क पौवा, एक्लेफाँट
३	आँबुगाउँ, कोट, ज्यामिरद्वारा, धारापानी, पानीघट्टा, खान्चोक, सुन्दरवस्ती, मिलनचोक, खैवोटे, जागृती, आँवुगाउँवेसी, भदौरे, पिपले खत्रीगाउँ, ॐ शान्ति, शान्तिमार्ग, प्रगतिमार्ग, विद्यालयमार्ग, डाँडाटोल, मनकामना चोक, विचबजार, चोकबजार, सिद्धिगणेश, चिसापानी, कृष्णमन्दिर, छविसेटोल, आँबुखैरेनी बजार
४	बेनीटार, साँखर, पुलजिप, भौगे, अक्लाङ, ध्याङसिङ, आमडाँडा, औमडाँडा, बेसी, खस्राङ, बेशी, लोप्राङ, दुववेसी, पूर्वबेशी, बलडाँडा, काफलडाँडा, सिरुधारी, बेलडाँडा, अकलाङ,
५	बरालुङवेशी, बरालुङगाउँ, लेस्तर-भोटेश्वारा, जयडाँडा, मभ्रुवा, खोलागाउँ, रसौली, डुम्सीढुंगा, खेउसिं, बगैं, लाब्दी, भोटेश्वारा, घुमाउने, लाग्दीखोला, सिथान, दोन्द्राङ वेशी, चौतारा, सिस्नेरी
६	डिहि खेत, चिप्लेटी, ओखलढुंगा, डिहिगाउँ, खापु, डाँडागाउँ, चिउरीबास, घलेडाँडा, प्युघरफाँट, प्युघरगाउँ, सेप्राङ, मन्द्राङ, रतनपुर, कुटमुटे स्वाँरा, आमाडाँडा, कुलमुन, सिनारखोला, ज्यामिरे, क्युखाखोला, छापस्वाँरा, ब्याम्राबोट, तारेवाङ, जलभञ्ज्याङ, क्युरानी, हिलेखर्क, ठूलोस्वाँरा, सार्ते, बतासे, फोस्रेडाँडा, पार्चेडाँडा, मानडाँडा, जोगिनी भञ्ज्याङ, नयाँगाउँ, पुरानोगाउँ, डुंडे, कोटास्वाँरा, गेरुडाँडा

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.६.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण

आँबुखैरेनी गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको आंसिक सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ।

२.६.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन्। सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ। गाउँपालिकाको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ।

२.७ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात १४८७ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालनबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा १२९२ घरपरिवारले नोकरीबाट भएको र तेस्रोमा १२१३ घरपरिवारले बैदेशिक विप्रेषणवाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन्। त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमश: दैनिक ज्यालादारीबाट र व्यापार व्यावसायबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन्। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ। दीर्घकालीन विकास र समृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्राय: हुन्छ। जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ। वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात उद्योग सञ्चालनबाट प्राप्त आम्दानीलाई रु १७५४२९७.८७ लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु १,४६,१९१.४९ हुन आउँछ। यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औषत आम्दानी तुलनात्मकरुपमा कम रहेको देखिन्छ। गाउँपालिका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाले रोजगारीका अवसहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरुप कार्ययोजना बनाई अगाडी बढ्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं.१२ वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.						जम्मा
		१	२	३	४	५	६	
	परिवार संख्या	348	309	114	213	279	224	1487

कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालनबाट वार्षिक आम्दानी	जम्मा आम्दानी	48347000	20835000	6186000	13736000	13136000	6624000	108864000
	औषत आम्दानी	138928	67427	54263	64488	47082	29571	73210
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	12	4	27	4	0	0	47
	जम्मा आम्दानी	5988000	2016000	73188000	1260000			82452000
	औषत आम्दानी	499000	504000	2710666.7	315000			1754297.9
व्यापार व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	148	116	522	33	21	24	864
	जम्मा आम्दानी	119712000	60972000	442824000	12588000	4644000	6240000	646980000
	औषत आम्दानी	808864.86	525620.7	848321.84	381454.6	221142.9	260000	748819.44
नोकरीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	251	278	612	78	17	56	1292
	जम्मा आम्दानी	87870000	85012800	204265200	20484000	11010000	13884000	422526000
	औषत आम्दानी	350079.68	305801.4	333766.67	262615.4	647647.1	247928.6	327032.51
पेन्सनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	122	107	258	28	0	70	585
	जम्मा आम्दानी	29787600	21472800	80926800	6024000		17208000	155419200

	औषत आम्दानी	244160.66	200680.4	313669.77	215142.9		245828.6	265673.85
र तथजग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	77	48	374	7	0	2	508
	जम्मा आम्दानी	4750800	5605200	43537200	504000		144000	54541200
	औषत आम्दानी	61698.7	116775	116409.63	72000		72000	107364.57
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट	परिवार संख्या	10	21	45	6	0	5	87
	जम्मा आम्दानी	9252000	13860000	32670000	2340000		1596000	59718000
	औषत आम्दानी	925200	660000	726000	390000		319200	686413.79

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.						जम्मा
		1	2	3	4	5	6	
ब्याज तथा लाभांशबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	8	15	13	3	1	4	44
	जम्मा आम्दानी	2706000	4188000	2820000	984000	360000	456000	11514000
	औषत आम्दानी	338250	279200	216923.08	328000	360000	114000	261681.82
दैनिक ज्यालादारीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	172	213	186	163	0	149	883
	जम्मा आम्दानी	32445600	50554800	34458000	42404400		26664000	186526800

	औषत आम्दानी	188637.21	237346.5	185258.06	260149.7		178953	211242.13
शिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	229	182	548	63	44	147	1213
	जम्मा आम्दानी	108377000	77459000	253913000	13945000	7015000	47433000	508142000
	औषत आम्दानी	473262	425599	463345	221349	159432	322673	418913
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	71	41	108	32	0	90	342
	जम्मा आम्दानी	9440000	3975000	12967000	1392000		8164000	35938000
	औषत आम्दानी	132958	96951	120065	43500		90711	105082
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	69	95	66	126	3	67	426
	जम्मा आम्दानी	7662000	9402000	11472000	11286000	732000	5204400	45758400
	औषत आम्दानी	111043.48	98968.42	173818.18	89571.43	244000	77677.61	107414.08

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन,प्रोफाइल,२०७६

२.८ गाउँपालिकामा रहेका सम्भाव्यता र अवसरहरु

समग्रमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन्। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि

हुन सकेको छैन । जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

प्रत्येक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ । भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्यधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा झाडी बुट्यान सहित ४० प्रतिशत भन्दा वढी वनक्षेत्र भएकाले वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजङ्गललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार सम्भार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन् । साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केही खोलाहरू भएको र थप केही सम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुर्‍याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ। आर्थिक कृयाकलाप सुस्त गतिमा चलायमान हुनु, आर्थिक वृद्धिदर न्यून हुनु, लामो राजनीतिक अस्थिरता,

प्राकृतिक प्रकोप जस्ता कारणले देशव्यापी रुपमा बेरोजगारीको समस्या बढ्दो छ । यस्तो अवस्थाबाट आँबुखैरेनी गाउँपालिका समेत अप्रभावित रहन सक्दैन । सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू उपलब्ध हनु नसक्दा बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका उर्जावान युवाहरूलाई सिपमुलक तालिम प्रदान गरी देशमै रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्न सके गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुग्ने देखिन्छ।

- आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले सहज यातायात भरपुर सुबिधा लिनुका साथै समग्र गाउँपालिकाको विकास र सुन्दरतामा वृद्धि हनु सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन, मुख्य गरी अदुवा, अम्रिसो, सुन्तला तथा अन्य कृषि उत्पादनलाई नजिकका शहरहरूमा बजारीकरण गर्न समस्या नभएकोले व्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई जाडे दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा कृषिमा आधारित उद्योग तथा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहकोले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरुको संख्या वृद्धि भैरहको सन्दर्भमा व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.९ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु

यस आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको सामाजिक तथा भौतिक विकासका लागि विद्यमान चुनौती तथा समस्याहरूलाई निम्न बुँदामा संक्षेपिकरण गर्न सकिन्छ । अवसर तथा सम्भावनाहरु

क) पर्यटनको विकास र राजस्वमा वृद्धि :

- गाउँपालिका भित्र विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र भएको कारणले यहाँ पर्यटनको विशिष्ट सम्भावना रहेको छ । पर्यटकका लागि आवश्यक पर्वाधारको विकास गरी हाटेल व्यवसायहरु तथा अन्य व्यापारबाट लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ ।
- मर्स्याङ्दी नदीको किनार देखि छिम्केश्वरी पहाड सम्म फैलिएको यो गाउँपालिका पर्यटकिय सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो ।

  यस पालिकामा निम्नानुसार पर्यटनको विकास गर्न सकिन्छ ।

- मर्स्याङ्दी नदीमा ऱ्याफ्टीङ्ग गर्न संभावना अध्ययन गर्ने ।
- वडा नं.५ र ६ मा रहेको आदिवासी जनजाती गुरुङ्ग जातिको वस्ति भएकोले तिनीहरुको कला, संस्कृति जोगाउने एव जिवनस्तर उठाउनको लागि होमस्टेलाई प्रवद्धन गर्ने । त्यसको लागि गाउँपालिकाले विशेष ा सहयोग गर्ने । गुरुङ्ग जातिका घरलाई पर्यटनको आकर्षक केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने ।

- वडा नं. ५ र ६ मा रहेको छिक्केश्वरी मन्दिरलाई व्यवस्थित गरी त्यसको व्यापक प्रचार प्रसार गरी धार्मिक पर्यटकहरुलाई आकर्षित गर्ने ।

- वडा नं. १ मा रहेको आदीमूल र अकला मन्दिर लाई व्यवस्थीत रुपले योजना बनाएर सुन्दर तालका निमार्ण गर्न सकियो भने त्यसले पक्कै पनि पर्यटकहरुको आकर्षण केन्द्रको रुपमा विकसित हुनसक्छ ।

- हिलेखर्क होमस्टे राम्रो संरक्षण गर्न सके यस गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय स्थल बन्न सक्ने देखिन्छ ।

- यस गाउँपालिकामा एउटा View Tower को व्यवस्था गर्न सकेमा पर्यटकलाई आकर्षक गर्न सकिन्छ । त्यसकारण View Tower राख्दा गाउँपालिका सम्पुर्ण ठाउँहरु देखिने ठाउँमा राख्दा उपर्युक्त हुन्छ । यसको लागि वडा नं.५र ६ को छिम्केश्वरी डांडाको अग्लो ठाउँ जाहांबाट सम्पुर्ण गाउँपालिहरुमा वस्तीहरु एंव हिमश्रृखंलाहरु प्रष्टसँग देख्न सकिन्छ त्यस ठाउँमा राख्दा उपयुक्त हुन्छ ।

- वडा नं.३ को कोट गाउँ,वडा नं.६मा रहेको जोगीनीमाई मन्दिर,वडा नं.२ को शिव मन्दिर सरसफाई गर्ने सिंढी एंव वत्तिको व्यवस्था गर्न सकेमा त्यसबाट नियमित आम्दानी हुने देखिन्छ ।

- समग्रमा एउटा पर्यटन गुरुयोजना बनाएर त्यसै गाउँपालिकाका सम्भावित ठाउँहरु मिलाएर एउटा पर्यटन केन्द्रको रुपमा विकसित गर्न सकिने सम्भावना छ ।

ख) कृषिको विकास गरी राजस्वमा बृद्धि :

- सिंचाइको प्रशस्त सुविधा भएको र उर्वर जमिन भएकोले यो गाउँपालिकामा कृषिको प्रचुर सम्भावना छ ।

- खास गरेर तरकारी, फलफुल, जडीबुटीको माध्यमबाट प्रशस्त आम्दानी गर्न सकिन्छ । यसलाई व्यवसायिक रुपमा प्रयोग गर्न सकेमा त्यसबाट राजस्वमा बृद्धि गर्न सकिन्छ । त्यसमा पनि तरकारीमा अर्गानिक तरकारी उत्पादन गर्न सकेमा फाइदा पुग्ने देखिन्छ ।

- पशुपालन व्यवसायलाई व्यवसायीक रुपमा अघि बढाउने । त्यसमा पनि बाख्रा पालन, बङगुर पालन र अन्य पशुपालनको संभायता अध्ययन गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

- माछापालन व्यवसाय गरेमा अन्य क्षेत्रबाट आयात हुने माछा प्रतिस्थापन भई गाउँपालिकाकै माछा निर्यात गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

- आँबुखैरेनी गाउँपालिकामा कृषि पेशा अंगाल्ने मानिसको संख्या उच्च छ तसर्थ यसलाई मध्यनजर गर्दै आधुनिक कृषि प्रणाली, आधुनिक मेसिन तथा औजारहरुको प्रयोग, आधुनिक सिप हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गररे कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहको छ।

ग) प्राकृतिक साधनको उपयोग गरी राजस्वमा वृद्धिः

- यस गाउँपालिकामा कालिगण्डकीको तटबाट प्रशस्त वालुवा र गिट्टी निकालेर त्यसको व्यवसायीक उपयोग गर्न सकिन्छ । वातावरणलाई प्रतिकुल असर नपर्ने गरि नदि किनार एंव अन्य खोलाहरुको गिट्टी वालुवालाई प्रयोगमा ल्याइ आम्दानी बढाउन सकिन्छ ।

- यस गाउँपालिकामा नाङ्गा पहाडहरुमा अम्रिसो लगाएर प्रशस्त आम्दानी भएको देखिन्छ । यसलाई अन्य ठाउँहरुमा पनि विस्तार गने सकिन्छ ।

- अन्य ठाउँहरुमा त्यहांको हावा पानी र भूवनोटको अध्ययन गरि अन्य गैह्र काष्ठजन्य वनस्पति पनि लगाउनु उपर्युक्त देखिन्छ ।

- वैदेशिक रोजगारमा जाने क्रम बढदै गइरहको सन्दर्भमा गाउँपालिकाका यवुाहरूलाई व्यवसायिक तथा सिपमुलक तालिम प्रदान गरी दक्ष उद्यमशिलता विकास गर्न सकेमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा योगदान पुग्ने सम्भावना देखिन्छ।

समस्या तथा चुनौतीहरु

- कृषियोग्य भूमि भएतापनि वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीको विकास हुन नसक्नु ।

- धार्मिक तथा पर्यटकीय हिसाबले अग्र भएतापनि उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।

- गाउँपालिकाका प्रत्येक वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकि भएतापनि आधारभूत प्रकृतिका औषधिको कमि हुनु ।

- आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले राष्ट्रिय स्तरका खेलाडी जन्माइसेकेको छ तर खेलकुद सम्बन्धी पूर्वाधारको उचित व्यवस्था हुन नसक्नु ।

- आँबुखैरेनी गाउंपालिकमा कला, सँस्कृतिको अध्ययन र संरक्षणको अभाव हुनु ।

- विकास निर्माणको काममा अर्थपूर्ण जनसहभागिताको कमि ।

- सार्वजनिक निर्माण र विकासमा सम्बन्धित निकायहरुको समन्वयको अभाव ।

- गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र आवश्यक रोजगारमुलक उद्योगधन्दा, कलकारखाना नहुनु ।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानी उचित व्यवस्थापन हनु नसक्नु ।

- आयश्रोतको कमिले गाउँपालिकाको मानव विकासको प्रकृयामा समस्या उत्पन्न हनु ।

भाग ३

आन्तरिक आय परिचालन सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था

३.१ स्थानीय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, राजश्व बाँडफाँडका स्रोतहरु

स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना , २०७४ मा उल्लेखित अधिकार अन्तर्गत गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रबाट संकलन गर्ने कर रकम स्थानीय कर अन्तर्गत पर्दछ ।

क) सम्पत्ति कर

गाउँ परिषदबाट स्वीकृत भए बमोजिम गाउँक्षेत्र भित्रको सम्पत्तिमा लगाइने सम्पत्ति कर घर जग्गा करको रकम यसमा पर्दछ ।

ख) भूमि कर

सरकारले भूमिको स्वामित्वमा रहेका नागरिकहरूबाट असूल उपर गर्ने करलाई भूमि कर भनिन्छ ।

ग) घर बहाल कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्रको घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, शेड (छप्पर), कारखाना, जग्गा वा पोखरी, पूरै वा आँशिक रुपमा बहालमा दिएकोमा सम्बन्धित धनीबाट संकलन गरिने बहाल कर यसमा पर्दछ ।

घ) व्यवसाय कर

गाउँपालिका क्षेत्र भित्र संचालन गरिएका व्यापार एवं व्यवसायबाट संकलन गरिने व्यवसाय कर यसमा पर्दछ ।

ङ) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडिबुटी, वनकस, कवाडी माल र प्रचलित कानूनले निषेध गरिएको जीवजन्तु वाहेकका अन्यमृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला जस्ता बस्तुको व्यवसायिक कारोवार गरेवापत लगाइने र असूल उपर गरिने करहरु यसमा पर्दछन् ।

च) सवारी साधन कर

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र दर्ता भएका सवारी साधनमा लगाइने र असुल उपर गरिने कर यसमा पर्दछ । तर, प्रदेश कानून स्वीकृत भई सो कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

छ) विज्ञापन कर

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा लगाइने र असूल उपर गरिने कर यसमा पर्दछ । तर, प्रदेश कानून स्वीकृत भई सो कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हनेुछ ।

ज) मनोरन्जन कर

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरन्जन व्यवसाय सेवामा लगाइने र असुल उपर गरिने कर यसमा पर्दछ। तर, प्रदेश कानून स्वीकृत भई सो कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ।

झ) बहाल बिटौरी

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेका हाट बजार वा पसलमा बहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असूल उपर गरिने शुल्क बहाल बिटौरी शल्क हो।

ञ) ट्रेकिङ्ग, हाइकिङ्ग जस्तो पर्यटनका संभावना भए त्यसमा लगाइने शुल्क गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र ट्रेकिङ्ग, एंव सेवा वा व्यवसाय सचालन गरेवापत लगाइने र असूल उपर गरिने शुल्क यस अन्तर्गत पर्दछ।

ट) सेवा शुल्क, दस्तुर गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएको सेवामा सेवाग्राहीबाट असूल उपर गरिने शुल्क यसमा पदर्छन् ।

ठ) पर्यटन शुल्क, गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रवेश गर्ने पर्यटकहरुवाट उपर गरिने शुल्क पर्यटन शुल्क हो। तर, प्रदेश कानून स्वीकृत भई सो कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोही बमोजिम हुनेछ।

३.२ राजश्व परामर्श समिति

क) स्थानीय तहको

योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दशर्न २०७५ मा उल्लेखित प्रावधान अनुसार नेपालको संविधान र प्रचलित कानूनको अधिनमा रही स्थानीय तहले आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्र परिचालन गर्न सक्ने राजश्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनका लागि देहाय बमोजिमको एक राजश्व परामर्श समितिको गठन हुनेछ।

(क) गाउँपालिका उपप्रमुख - संयोजक

(ख) गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य

(ग) गाउँपालिकाले तोकेको एक महिला सहित २ जना सदस्य - सदस्य

(घ) स्थानीय उद्योग र बाणिज्य संघको प्रमुख वा प्रतिनिधि - सदस्य

(ङ) गाउँपालिकाको राजश्व विभाग/शाखा प्रमुख - सदस्य-सचिव

समितिले राजश्व बजेट तथा लेखा क्षेत्रमा दक्षता भएका सम्बन्धित स्थानीय तहको क्षेत्र भित्रका दुई जना विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

३.२.१ राजस्व परामर्श समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ

(क) राजश्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा , संशोधन , परिमार्जन र सोको परिचालनका सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने ।

(ख) राजश्वका श्रोत, दायरा र दर समेतको बिश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको अनुमान गर्ने ।

(ग) राजश्वका दर र क्षेत्र लगायतका आधारमा आन्तरिक आयको बिश्लेषण र अनुमान गर्ने ।

(घ) स्थानीय उद्योग तथा व्यवसाय प्रवद्धर्न र रोजगारी सिर्जनामा योगदान दिने किसिमको कर नीति अवलम्वन गर्न परामर्श दिने ।

(ङ) कर राजश्व, गैरकर राजश्व, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर निर्धारण गरी सिफारिस गर्ने ।

(च) राजश्व प्रशासन सुधारका लागि अन्य आवश्यक सुझावहरु पेश गर्ने ।

भाग ४

आय तथा खर्चको विश्लेषण

४.१ आन्तरिक आयको पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को भाग १९ को स्थानीय आर्थिक कार्यप्रणाली अन्तर्गत धारा २२८ को उप धारा २ मा स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसारपसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने कानून बनाई कर लगाउन सक्नेछ भनी उल्लेख भएको छ। आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको हकमा आन्तरिक आय भन्नाले स्थानीय तहको अर्थ विधेयकको नमूना २०७५ ले प्रावधान गरेका आय स्रोतबाट संकलित रकम, नेपाल सरकारबाट आँबुखैरेनी गाउँपालिकालाई अनुदानबाट प्राप्त हुने रकम तथा अन्य बिशेष प्रकृतिका अनुदान, नेपाल सरकारबाट राजश्व बाँडफाँड बापत प्राप्त हुने रजिष्ट्रेशनको रकम र जिल्ला समन्वय समितिबाट प्राप्त हुने राजश्व बाँडफाँडको रकमलाई जनाउँछ। तर यस अध्ययनमा आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७५ बमोजिम उठाउन पाउने कर, सेवा शुल्क, दस्तुर र बिक्रीलाई नै केन्द्रित गरिएको छ।

४.२ आन्तरिक आयको बिश्लेषण

(क) आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आ.व ०७४/०७५ र आ.व. ०७५/०७६ को स्थानीय कर, सेवा

शुल्क, दस्तुर, बिक्री, राजश्व बाँडफाँड आदिको स्थिति :

४.२.१ स्थानीय कर :

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ र स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७५ बमोजिम गाउँपालिकाले जम्मा ९ किसिमका स्रोतहरुमा स्थानीय कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ। यी प्रावधान अनुसार आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले कर लगाउने निर्णय गरेतापनि हाल सम्म यस सम्वन्धमा उल्लेखनीय रुपमा कर उठाउन नसकिएको देखिन्छ।

४.२.२ सेवा शुल्क

नेपालको संविधान २०७२ अनुसूची ८ र स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७५ बमोजिम

गाउँपालिकाले जम्मा ४ किसिमका स्रोतहरुमा सेवा शुल्क लगाउने तथा असुल उपर गर्न सक्ने व्यवस्था छ। यस गाउँपालिकाले सेवा शुल्कका केही स्रोतहरुबाट सेवा शूल्कवापत रकम संकलन गरेको अभिलेखबाट देखिन्छ।

४.२.३ दस्तुर

नेपालको संविधान २०७२ अनुसूची ८, स्थानीय तहको सेवा संचालन तथा व्यवस्थापन र स्थानीय

तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७४ बमोजिम गाउँपालिकाले विभिन्न सेवाहरु प्रदान गरेवापत सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर लगाउन तथा असुल उपर गर्न पाउने प्रावधानहरु छन् । यसमा नगन्य रकम मात्र प्राप्त भएको देखिन्छ ।

४.२.४ विक्री

गाउँपालिका अर्थात स्थानीय निकायले निश्चित बस्तुहरु जस्तै नक्सा फाराम, बोलपत्र फाराम, मालसामान लिलाम विक्रि र अन्य वस्तुहरु विक्रिगरी आम्दानी गर्न सक्ने अधिकार रहेको छ । यस गाउँपालिकाले भवन निर्माण नक्शा फाराम बिक्रीलाई उचित व्यवस्था गर्न सके बिक्री रकम बृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

४.२.५ दण्ड जरिवाना

कानूनको अधिनमा रही गाउँपालिकाले कानून उलंङ्घन गर्ने कुनै व्यक्ति वा संस्थाबाट असूल उपर गर्ने निश्चित रकम नै दण्ड जरिवाना रकम हो । विगत दुई वर्षमा यस अन्तर्गत खासै रकम प्राप्त भएको देखिदैन ।

४.२.७ राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय

यस गाउँपालिकाले आ.व २०७५/०७६ मा रु. १,२०,००,०००।- रकम आन्तरीक आयको रुपमा संकलन गरेको छ । यसै आर्थिक वर्षमा वित्तीय समानिकरण अनुदान अन्तर्गत रु. ८,९२,७८,०००।- प्राप्त भएको थियो भने शसर्त अनुदान तर्फ रु. ११,४६,००,०००।- प्राप्त भएको र संघिय सरकार बाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड बाट रु ५,६०,२०,०००।- प्राप्त भएको देखिन्छ ।

यसरी चालु आ.व.२०७५/०७६मा गाँउपालिकाको कुल आम्दानी रु. २७,१८,९८,०००।- रहको छ । यसलाई तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं.१३ आ.व २०७५।०७६ गाउँपालिकाको आम्दानीको स्थिति

क.स.	**आम्दानिको शिर्षक**	**रकम**
१	समानिकरण अनुदान	८,९२,७८,०००
२	शसर्त अनुदान	११,४६,००,०००
३	आन्तरीक आय	१,२०,००,०००
४	संघिय सरकार बाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड	५,६०,२०,०००
	कुल आम्दानी	२७,१८,९८,०००

स्रोतःआँबुखैरेनीगाउँपालिकाको अभिलेख

४.३ आन्तरिक आयको खर्चको विश्लेषण

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले आम्दानीका दायराहरुलाई बढाई वृद्धि गर्नुका साथसाथै प्राप्त आम्दानीलाई के कस्तो प्राथमिकताका आधारमा खर्च गर्दा न्यायोचित हुन्छ भन्ने कुरालाई ध्यान दिनु जरुरी हुन्छ । यस सन्दर्भमा गाउँपालिकाले विगतका वर्षहरुमा संकलन गरेको आन्तरिक आयको आम्दानी मध्ये पूँजीगत शीर्षकमा भएको खर्च र प्रशासनिक कार्यमा भएका खर्चको विश्लेषण गर्नु जरुरी हुन्छ। गाउँपालिकाका नागरिकहरुलाई सन्तुष्ट गर्न यस गाउँपालिकाको व्यवस्थापनले आन्तरिक आयबाट विकास कार्यको लागि अर्थात पूँजीगत तर्फ खर्च बृद्धि गर्न ध्यान दिनु पर्दछ र पूँजीगत तथा प्रशासनिक कार्यमा भएको खर्चको विवरण गाउँ सभाको बैठकमा सार्वजनिक गर्ने संस्कार बसाउन सुझाव गरिन्छ ।

तालिका नं. १४ आन्तरिक आयको खर्चको विवरण (रु.मा)

आ.व.	पूंजीगत खर्च (रु.)	प्रशासनिक खर्च (रु. मा)	कूल खर्च
२०७४/०७५	२,६७,६०,०००	२३,१२,०३,०००	२५,७९,६३,०००
२०७५/०७६	१३,०४,२४,०००	१९,४४,७४,८५०	३२,४८,९८,८५०

भाग ५ राजश्व प्रक्षेपण

५.१ राजश्व प्रक्षेपणका आवश्यकता

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले आन्तरिक आयलाई सकेसम्म यथार्थपरक र वास्तविकतामा आधारित बनाउनु नै राजश्व प्रक्षेपणको मुख्य उद्देश्य हो । राजश्व प्रक्षेपण कार्यले आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको सबै संम्भाव्य क्षेत्रहरुको खोजी गर्दछ। त्यस्ता संम्भाव्य स्रोतहरुको परिचालनमा रहेका वाधाहरुको खोजी गर्न समेत मद्दत गर्दछ । यसरी आन्तरिक राजश्वका सम्भाव्य स्रोतहरु पत्ता लगाई राजश्व असुल गर्दा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतमा पर्याप्त बृद्धि हुने र अनुमान गरिए अनुरुप राजश्व संकलन भै स्रोत परिचालनमा दक्षता हांसिल हनु सक्दछ। यसबाट आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको स्वीकृत विकास योजनाहरुमा स्रोतको सुनिश्चितताासंगै गाउँपालिकाप्रति जनविश्वास समेत बृद्धि हुन सक्छ। यस पद्धतिले यस गाउँपालिकालाई आर्थिक स्रोतमा आत्मनिर्भर बन्नमा समेत योगदान गर्दछ । यी सवै उद्देश्यका लागि नै राजश्व प्रक्षेपण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था समेत गरिएको हो । यसै व्यवस्थालाई व्यवहारमा उतार्ने सन्दर्भमा नै यस अध्ययनमा आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

५.२ आय प्रक्षेपणका आधारहरु

प्रचलित कानूनमा उल्लेख प्रावधान अनुरुप आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले ठेक्का वन्दोवस्त गर्नुपूर्व प्रत्येक आन्तरिक आय स्रोतको उपलब्धता, सम्भावित परिचालनका क्षेत्र, सो स्रोतको परिचालनको व्यवस्थापन, लागत र चालु वर्षको ठेक्का अंक समेत विचार गरी आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गरी न्यूनतम ठेक्का अकं कायम गर्नु पर्दछ। यी सवै पक्षहरुमा गहन विचार नगरी आयको प्रक्षेपण गर्दा आन्तरिक आय अनुमान वास्तविक अनुमानयोग्य र यथार्थपरक हनु सक्दैन। जसबाट आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना नै प्रभावित हुन सक्छ।

(क) स्रोतको उपलब्धता तथा कानूनी आधार आन्तरिक आय प्रक्षेपण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने महत्वपूर्ण पक्षनै स्रोतका उपलब्धता तथा कानूनी आधार हो । करका क्षेत्रको सम्भावना र कानूनी आधार थाहा नपाइ, लगाएको कर संकलन गर्न सकिदैन । यसबाट गाउँपालिकाको प्राप्त हुन सक्ने राजश्व समेत प्राप्त नभई राजश्व असुलीमा विबाद उत्पन्न हुने र समग्रमा गाउँपालिकाको आर्थिक अनुशासन नै खलबलिन पुग्ने संभावना रहन्छ ।

(ख) बाहृय प्रभाव

राजश्व प्रक्षेपणमा ध्यान दिनु पर्ने अर्को पक्ष सम्भाव्य स्रोत परिचालनमा भविष्यमा पर्न सक्ने बाहृय प्रभाव पनि हो । यस्तो बाहृय प्रभाव प्राकृतिक, आर्थिक, राजनीतिक, वातावरणीय, कानूनी आदि जुनसुकै प्रकृतिको पनि हुन सक्छ। यस्तो बाहृय प्रभावले गाउँपालिकाको अनुमानित राजश्व असुलीमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने हंदा आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्दा यसमा पर्न सक्ने बाहृय प्रभावको समेत विचार गरी आय परिचालनको यथार्थ संभावनालाई मात्र समावेश गरिनु पर्ने हन्छ। नयां स्रोत खोजी गरी प्रथम पटक राजश्व असुली गर्दा देखा पर्न सक्ने समस्याहरुलाई पनि विचार पुऱ्याउन ुपर्दछ। यस बाहेक कुनै पनि स्रोत असुली गर्दा केही लागत लाग्ने हंदा आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्दा त्यस्तो स्राते असुलिमा लाग्न सक्ने खर्चतर्फ पनि विचार गर्नु पर्दछ।

(ग) विगतको यथार्थ आय

आन्तरिक आयको प्रक्षेपणमा ध्यान दिनु पर्ने अर्को पक्ष विगत वर्षहरुमा गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रत्येक स्रोतबाट प्राप्त गर्ने गरेको यथार्थ आय पनि हो । हालका वर्षहरुमा कुनै खास स्रोतको यथार्थ अवस्था के छ भन्ने कुराले पनि त्यस्तो स्रोतको भविष्यलाई धेरै हद सम्म प्रभाव पार्ने हुंदा आन्तरिक आयको पूर्वानुमान गर्दा त्यस तर्फ पनि विचार गर्नु आवश्यक हुन्छ। त्यस बाहेक राजश्व असुलीमा स्थानीय सम्बद्ध पक्षहरु जस्तै उद्योग वाणिज्य संघ

आदि संग सहकार्यको सम्भावना तथा कर तिर्ने पक्षको सहमति असहमति जस्ता पक्षहरुमा पनि उत्तिकै ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

समष्टिमा आय प्रक्षेपण गर्दा निम्न बुंदाहरुलाई ध्यान दिनु जरुरी हुन्छ :

- कर, शुल्क, दस्तुर आदि विभिन्न शीर्षकमा कम्तीमा विगत ३ वर्षमा भएको खुद आयको लेखाजोखा गर्ने ।
- करका दरहरुमा पुनरावलोकनको सम्भावना वारे विचार विमर्श गर्ने ।
- कर योग्य क्षेत्रहरुको खोजी तथा पहिचान गर्ने ।
- कानूनले निर्धारण गरेका मध्ये कुन कुन क्षेत्र करको दायरामा छन् र कति बाहिर छन् त्यसको लेखाजोखा गर्ने
- करदाताहरुको कर तिर्ने ईच्छाको अध्ययन गर्ने ।
- करदाताहरुको कर तिर्न सक्ने क्षमताको अध्ययन गर्ने ।
- नेपाल सरकारबाट प्राप्त हनु राजश्व बांडफांडको अवस्था अध्ययन गर्ने ।
- मौजुदा जनशक्ति, संख्या, क्षमता र सीप वारे अध्ययन गर्ने ।
- राजश्व परामर्श समितिको पछिल्लो अध्ययन र सिफारिसलाई मध्यनजर राख्ने ।
- सहभागितात्मक पद्दतिको अवलम्बनमा जोड दिने ।
- करदातालाई सुसूचित गर्ने विषयलाई महत्व दिने । यस अध्ययनको सिलसिलामा आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आन्तरिक आय बृद्धिका लागि सकेसम्म यिनै आधारहरुलाई ध्यानमा राखी सिफारिस गर्ने प्रयास गएिको छ ।

५.३ आ.व.२०७४/०७५ का लागि स्वीकृत राजश्वका दररेट

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र यस आँबुखैरेनी गाउँस्तरीय राजश्व परामर्श समितिको सिफारिश बमोजिम तपसिलमा उल्लेखित दररेटमा कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुर स्वीकृत गरी मालपोत तथा भूमिकरको हकमा आगामी आ. व. ०७४/०७५ देखि सम्पती कर नलागुन्जेल सम्मका लागी र अन्य करदस्तुरको हकमा चालु आ. व. ०७५/०७६ को साउन १ गते देखि नै गाउँपालिकालाई देहाय वमोजिमको कर, शुल्क तथा दस्तुर लिन निर्देशन गर्ने निर्णय गऱ्यो ।

५.४ कर तथा दस्तुर

गाउँपालिकाको आन्तरीक राजश्वलाई सुदृढ गर्नको लागि निम्नानुसारका कर तथा दस्तुरहरु लगाउन प्रस्ताव गरिन्छ ।

५.४.१ मालपोत तथा भूमि कर

गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरणः आगामी आर्थिक वर्षमा निम्नानुसार सिफारीस तथा सेवा शुल्कहरु लगाउन सकिने देखिन्छ ।

तालिका नं.१५ सिफारिश तथा अन्य सेवा शुल्कको दर

क.सं.	सेवा सुविधाको नाम	लाग्ने दस्तुर	कैफियत
[illegible]	अटोरिक्सा दर्ता दस्तुर शुल्क	0	
[illegible]	अमीन शुल्क	2500	
[illegible]	अबिवाहित प्रमाणित अंग्रजी	550	
[illegible]	अबिवाहित प्रमाणित नेपाली	350	
[illegible]	अंगिकृत नागरिकता सम्वन्धि सिफारिस	2000	
[illegible]	अंग्रजी रुपान्तरण	550	
[illegible]	उद्योग स्थापना सिफारिस ठूलो	3000	
[illegible]	उद्योग स्थापना सिफारिस मझौला	2000	
[illegible]	उद्योग स्थापना सिफारिस सानो	1000	
[illegible]	काठदाउराको सिफारिस	0	
[illegible]	खानेपानीको मिटर जडान सिफारिस	350	
[illegible]	घर कायम नक्सा पास	0	
[illegible]	घर नक्शा नामसारी दस्तुर	1000	
[illegible]	घर नक्शा संशोधन दस्तुर	1000	
[illegible]	घर नक्सापास दस्तुर	0	
[illegible]	घर बहाल कर	0	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस	550	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस १ क,२ग,३ख,३ग,४ख,५ग,५ख, राजमार्गमा पर्ने	1050	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस १ क,२ग,३ख,३ग,४ख,५ग,५ख, सहायकमार्गमा पर्ने	750	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ६,घ,६झ राजमार्गमा पर्ने	1550	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ६घ र ६ झ, सहायकमार्गमा पर्ने	1250	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ६घ सहायकमार्गमा पर्ने	1250	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ६ झ, सहायकमार्गमा पर्ने	1250	
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ८च ७ घ, राजमार्गमा पर्ने	750	

क.सं.	सेवा सुविधाको नाम	लाग्ने दस्तुर	कैफियत
[illegible]	घर बाटो सिफारिस ६घ र ६छ ६भ, को कुनै मार्गमा नपर्ने	750	
[illegible]	घ बर्गको इजाजत दर्ता प्रमाणपत्र दस्तुर	15000	
[illegible]	घ बर्गको इजाजत दर्ता प्रमाणपत्र प्रतिलिपि दस्तुर	2000	
[illegible]	चारकिल्ला प्रमाणित शिफारिस	450	
[illegible]	चारित्रिक शिफारिस(विद्यार्थीलाई आधामात्र)	450	
[illegible]	जग्गा नामसारि सिफारिस	450	
[illegible]	जग्गा बहाल कर	0	
[illegible]	जन्म मृत्यू सम्बन्धित सिफारिस	350	
[illegible]	जेसिबि भाडा शुल्क प्रतिघण्टा	1800	
[illegible]	टिकट दस्तुर	10	
[illegible]	टेलिफोन जडान सम्बन्धि सिफारिस	1000	
[illegible]	नक्सा पास दरखास्त फारम दस्तुर	1000	
[illegible]	नागरिकता प्रतिलिपि सिफारिस दस्तुर	250	
[illegible]	नाता प्रमाणित अंग्रजीमा	550	
[illegible]	नाता प्रमाणित नेपालीमा	450	
[illegible]	नाम छुट,जग्गा दर्ता सम्वन्धित सिफारिस प्रति कित्ता	550	
[illegible]	नाम थर जन्म मिति संम्सोधन सिफारिस	350	
[illegible]	नाबालक परिचय पत्र सिफारिस	350	
[illegible]	निजि धारा जडान सम्वन्धि सिफारिस	1000	
[illegible]	पति पत्नीको सम्वन्ध विच्छेदको सिफारिस	350	
[illegible]	पर्यटन शुल्क	0	
[illegible]	पेन्सन सम्वन्धि सिफारिस	450	
[illegible]	प्रतिउत्तर पत्र दर्ता दस्तुर	200	
[illegible]	प्राकृतिक स्रोत साधनको दोहन गरेकोमा दण्ड जरिनामा	0	
[illegible]	फिराद दस्तुर बापत	0	

क.सं.	सेवा सुविधाको नाम	लाग्ने दस्तुर	कैफियत
[illegible]	फेन्सी पसल दर्ता दस्तुर	1200	
[illegible]	विद्युत जडान सिफारिस	1000	
[illegible]	विद्युत जडान सिफारिस औद्योगिक प्रयोजन थ्री फेज वा माथि	3000	
[illegible]	विद्युत सम्बन्धित सिफारिस थ्री फेज	2050	
[illegible]	विद्युत सम्बन्धित सिफारिस ब्यवसायिक	1050	
[illegible]	विद्युत सम्बन्धित सिफारिस सामान्य	350	
[illegible]	भरुवा बन्दुक नविकरण नामसारि दस्तुर	1000	
[illegible]	मार्कसिट प्रमाण पत्र प्रतिलिपि दस्तुर	350	
[illegible]	मिलापत्र दस्तुर प्रति पक्ष	500	
[illegible]	राहदानि सम्बन्धि सिफारिस	500	
[illegible]	विद्युत,टेलिफोन,खानेपानी सम्वन्धि नाम सारि सिफारिस	500	
[illegible]	विविध अन्य सिफारिस	350	
[illegible]	बंसजको नागरिकता सम्वन्धि सिफारिस	250	
[illegible]	ब्यक्तिगत घटना दर्ता(३५ दिन कटेका)	50	
[illegible]	ब्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर	0	
[illegible]	ब्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर,मदिरा तथा सुर्तिजन्य बस्तु समेत	1500	
[illegible]	सनाखतको सिफारिस	250	
[illegible]	सरसफाई शुल्क	0	
[illegible]	सरजमिन शुल्क	450	
[illegible]	सामाजिक संघ सस्था दर्ता सिफारिस नया दर्ता	1000	
[illegible]	सामाजिक संघ सस्था दर्ता सिफारिस नविकरण दर्ता	500	
[illegible]	संघ सस्था दर्ता	1000	
[illegible]	स्थानीय उत्पादन तथा विक्रीमा लाग्ने कर	0	
[illegible]	स्थाइ बसोवास सम्वन्धि सिफारिस	450	
[illegible]	स्वास्थ्य संस्था दर्ता,नविकरण तथा स्तरोउन्नती	4000	

क.सं.	सेवा सुविधाको नाम	लाग्ने दस्तुर	कैफियत
[illegible]	हकवाला संरक्षण सम्वन्धि सिफारीस	350	

५.५ राजश्व बृद्धिका लागि सम्भाव्य स्रोतहरुको पहिचान

- गाउँपालिका क्षेत्रमा भविश्यमा दिगो रुपमा व्यवसाय र आम्दानी बढ्ने खालका कार्यक्रम आयोजनाहरु जस्तै ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास, जलश्रोतको संचय र विकास आदि कार्यक्रमलाई जोड दिई त्यसको प्रवद्धर्न गर्ने ।

- आँबुखैरेनी क्षेत्रको जग्गाको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति कर व्यवस्थित ढंगले कार्यान्वयन गर्ने ।

- व्यवसायीहरुको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने एवं घर बहाल कर, बहाल बिटौरी कर, व्यवसाय कर, सवारी साधन कर र पटके सवारी कर, मनोरन्जन करबाट गत आ.व.मा आय संकलन हुन नसकेको अभिलेखबाट देखिएकोले ती करको कार्यान्वयनमा जोड दिने ।

- जडिबुटी, कृषि र जीवजन्तु कर लागू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।

- हाल सम्म यस गाउँपालिकाले सेवा शुल्कबाट थोरै मात्र रकम संकलन गर्न सकेको छ । सेवा शुल्कका निर्धारित स्रोतहरु परिचालन गर्न सके यसबाट आय बढ्न सक्ने देखिन्छ। सेवा शुल्कका स्रोतहरु जस्तै सवारी पार्किङ शुल्क, सफाई शुल्क (घर धुरी र व्यवसायीहरुबाट), अचल सम्पत्ति मूल्यांकन सेवा शुल्क, एम्बुलेन्स सेवा शुल्क, वारुण यन्त्र व्यवस्थापन शुल्क, स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवा आयोजना सेवा शुल्क र अन्य सेवा शुल्क लागू गर्ने ।

- दस्तुरका स्रोतहरु जस्तै दर्ता नविकरण दस्तुर, नक्सा पास दस्तुर, सिफारिश दस्तुर, नाता प्रमाणित दस्तुर संकलनको कार्यलाई प्रभावकारी वनाउने र ती सवैको शीर्षक अनसु ार अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाउने ।

- बिक्री करका स्रोतहरु जस्तै नक्सा फाराम विक्री, अन्य फाराम बिक्रि, आदिका सम्भावना हरे ी लागू गर्ने र सोको पनि अभिलेख शीर्षक अनुसार राख्ने ।

- करका अन्य स्रोतहरु जस्तै दण्ड जरिवाना, भाडा, पेश्की फछ्र्यौट आदिको सम्भावना हेरी आय संकलन गर्ने र सो को पनि अभिलेख व्यवस्थित गरी राख्ने ।

- कर संकलनको लागि प्रभावकारी उपायहरु अबलम्वन गर्ने ।

५.६ आ.व. २०७४/०७५ देखि २०७६/०७७ को राजश्व प्रक्षेपण

आगामी आ.व.को राजश्वको प्रक्षेपण मुख्यगरी विगत ३ वर्षहरुको औषत बृद्धि प्रतिशतको आधारमा गर्नु पर्ने सैद्धान्तिक मान्यता भएतापनि गाउँपालिका नयां प्रावधान अनुरुप स्थापना भएकोले विगत २ आ.व.को औसत आय र आगामी आ.व.को लागि राजश्व परामर्श समितिका सदस्यहरु, गाउपाँलिकाका अध्यक्ष तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, लेखा प्रमुख तथा अन्य सम्बन्धित कर्मचारीहरुसंगको छलफल र सुझावहरुलाई मध्यनजर गरी सुरक्षा सुनिश्चितता प्रतिशतको आधारमा राजश्व प्रक्षेपण गरिएको छ । समष्टिगतमा आधार वर्षआ.व.२०७५/०७६ को तुलनामा आ.व. २०७६/०७७ मा २०० प्रतिशतले आन्तरिक आयमा बृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।

भाग ६ निष्कर्ष र सुझावहरु

६.१ निष्कर्ष

आँबुखैरेनी गाउँपालिकाले स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना २०७४, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दशर्न २०७५, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्य कानूनी प्रावधानहरु प्रयोग गरी आन्तरिक राजश्व परिचालन गर्न प्रयत्नशील रहेको देखिन्छ ।

६.१.१ आन्तरिक आयको परिचालन आ.व.०७५/०७६ को यस गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापनको अवस्था संक्षेपमा निम्न प्रकार रहेको छ :

(क) आ.व.२०७५/०७६ मा यस गाउँपालिकाले आन्तरिक स्रोतबाट जम्मा आय रु,२,४१,३५,५१६ संकलन गर्न सफल भएको छ ।

६.१.२ प्रस्तावित तथा प्रक्षेपित आय

यस गाउँपालिकाको आ.व.२०७४।०७५ को लागि जम्मा आन्तरिक आय रु. १,२०,००,०००।- प्रस्ताव गरिएको छ भने आ.व.२०७५/०७६ र २०७६/०७७ को लागि रु.२५,००,००,००० र रु. ३०,००,००,००० प्रक्षेपण गरिएको छ ।

६.१.३ आन्तरिक स्रोतको चालु तथा पूँजीगत खर्चको स्थिति

यस गाउँपालिकाको आ.व. २०७४।०७५ मा पूँजीगत तर्फ रु.२३,१२,०३,०००।- र चालु तर्फ रु.२,६७,६०,०००।- खर्च गरेको अभिलेखबाट देखिन्छ । त्यस्तै आ.व.२०७५/०७६ मा यस गाउँपालिकाको पूँजीगत तर्फ रु.१३,०४,२४,०००।- र चालु तर्फ रु. १९,४४,७४,८५०।- खर्च गरेको छ ।

६.१.४ यस गाउँपालिकाले परिचालन गरिरहेका कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्री र अन्य आयका स्रोतहरु

यस गाउँपालिकाले आ.व २०७५/०७६ मा आन्तरिक आय जम्मा रु २,४१,३५,५१६ संकलन गरेको छ । आयका स्रोतहरुमा व्यवसाय कर, विज्ञापन कर, अचल सम्पत्ति मूल्यांकन सेवा शुल्क, दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर, नक्सा पास दस्तुर, सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर, नाता प्रमाणित र अन्य प्रमाणित दस्तुर, स्रोत परिचालन, दण्ड जरिवाना, भाडा र बजार ठेक्का समावेश छन् ।

६.२ सुझावहरु

६.२.१ स्थानीय कर सम्बन्धि सुझावहरू

क) आ.व.२०७३/०७४ को तुलनामा आ.व. २०७४/०७५ मा स्थानीय करका श्रोतहरुमा बृद्धि हुने प्रस्ताव गर्नुका साथै आ.व. २०७४/०७५ को तुलनामा आ.व. २०७५/०७६ र २०७६/०७७ लागि प्रस्तावित स्थानीय कर अन्तर्गतका करका स्रोतहरुमा क्रमशः बृद्धि गर्ने अनुमान गरिएकाले आँबुखैरेनी गाउँपालिका क्षेत्रको जग्गाको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्नुका साथै निम्न स्रोतहरुको दायरा बढाउने तथा करका दरमा बृद्धि गर्न सुझाव गरिएको छ ।

- व्यवसायीहरुको अभिलेख अद्यावधिक गरी करको दायरा बढाउने ।

- घर बहाल करको दायरा बढाउने ।
- सवारी साधन कर प्रभावकारी ढंगले उठाउने ।
- विज्ञापन करको दायरा बढाउने ।
- हाटबजार व्यवस्थित गरी करको दायरा बढाउने ।
- पटके सवारी करको दररेट बढाउने ।
- मनारेञ्जन करलाई प्रभावकारी वनाउने ।
- घर वहाल कर प्रभावकारी बनाउने ।
- सवारी साधनको अभिलेख अद्यावधिक गरी सवारी दर्ता तथा वार्षिक सवारी करका दायरा बढाउने ।

ख) आ.व. २०७४/०७५ देखिनै यस गाउँपालिकाले सेवा शुल्क उठाउने प्रयत्न गरेको छ। यस गाउँपालिकामा सीमित मात्रामा मात्र करहरु लगाइएकोमा त्यसलाई व्यवस्थित गरिदिएर आगामी दिनहरुमा प्रशस्त आम्दानी गर्न सकिने सम्भावना रहके ो छ । आ.व.२०७४/०७५ को तुलनामा आ.व.२०७५/०७६ र २०७६/०७७ लागि १५ प्रतिशतले बृद्धि गर्दै जाने प्रस्ताव गरिएकोले प्रस्तावित प्रक्षेपित बृद्धिलाई साकार वनाउन निम्न कदमहरु चाल्न सुझाव गरिन्छ

- सार्वजनिक सुविधा उपयोग सेवा शुल्क प्रभावकारी वनाउने ।
- सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क लागू गर्ने ।
- सवारी पार्किङ्ग शुल्क लागू गर्ने ।
- एम्बुलेन्स सेवा शुल्क लागू गर्ने ।
- फोहोरमैला तथा सफाई महशुल लागू गर्ने ।

ग) आ.व.२०७५/२०७६ मा विविध शीर्षकबाट कूल रकम रु.१,२०,००,०००।- प्राप्त हुने अनुमान छ । आ.व.२०७४/२०७५ को प्रस्तावित रकममा आ.व. २०७५/०७६ र २०७६/०७७ मा क्रमशः १५ र १५ प्रतिशत बृद्धि गर्नुपर्ने देखिएकोले हाल उठाइरहको निम्न दस्तुरको दररेट मा बृद्धि गरी प्रभावकारी रुपमा लागू गर्न सुझाव गरिएको छ ।

- भाडा तथा वहाल,
- बजार ठेक्का,
- मालपोत तथा अन्य बक्यौता,
- सार्वजनिक नीजि साझेदारी
- अन्य श्रोत परिचालन जस्तै फोटो कपी, विभिन्न फारामहरु आदि ।

- दर्ता नवीकरण दस्तुर ।
- नक्सा पास दस्तुर ।
- सिफारिश दस्तुर ।
- नाता प्रमाणित दस्तुर ।
- अन्य विविध स्रोत ।
- अन्य दस्तुर ।

घ) आ.व. २०७३/०७४ को तुलनामा आ.व.२०७४/०७५ मा बिक्रीको रकम १०० प्रतिशतले बृद्धि गर्ने अनुमान गरिएकोले र आ.व. २०७४/०७५ को तुलनामा आ.व. २०७५/०७६ र २०७६/०७७ लागि प्रस्तावित बिक्री बाट २० प्रतिशत प्रक्षेपित बृद्धिलाई साकार वनाउन निम्न सेवालाई प्रभावकारी वनाई बढी सेवाग्राही आकर्षित गर्ने प्रयास गर्ने ।

- वोल पत्र फाराम विक्री ।
- नक्सा फाराम विक्री ।
- मालसामान लिलाम बिक्री ।

ङ) आ.व. २०७३/०७४ को तुलनामा आ.व. २०७४/०७५ मा दण्ड जरिवानाको रकम १०० प्रतिशतले र आ.व.२०७५/०७६ र २०७६/०७७ मा यस श्रोतमा २० प्रतिशतले बृद्धि गर्ने प्रस्ताव गरिएकोले यसको कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी वनाउने ।

६.२.२ अधिकार प्रत्यायोजन सम्बन्धी सुझावहरु

क) आँबुखैरेनी गाउँपालिका अन्तर्गतका वडाहरुलाई मालपोत /भूमि कर, व्यवसाय कर नक्सा पास दस्तुर, नक्कल प्रमाणित दस्तुर, फाराम बिक्री, सम्पत्ति कर उठाउन वडाहरुमा अधिकार प्रदान गर्ने ।

ख) राजश्वमा संलग्न कर्मचारीहरुको निश्चित टोली निमार्ण गरी उनीहरुलाई मासिक, चौमासिक र वार्षिक लक्ष निर्धारण गरी लक्ष अनुसार असुल गरेमा निश्चित प्रतिशत भत्ता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गने। यसो गर्दा आन्तरिक राजश्व असुलीमा प्रभावकारिता आउने देखिन्छ। यसका साथै निम्न कुराहरुसमेत सुझाव गरिन्छ

- राजश्व संकलनमा संलग्न कर्मचारीलाई आई.डि. उपलब्ध गराउने ।
- रसिद कम्प्यूटराइज गर्ने ।
- फिल्डमा उठेका रकम त्यही दिन वडाले बुझ्ने व्यवस्था मिलाउने र त्यसको जानकारी गाउँपालिकाले पाउने व्यवस्था गर्ने ।

६.२.३ सञ्चार तथा पारदर्शिता सम्बन्धी सुझावहरुः

क) आँबुखैरेनी गाउँपालिकालाई बुझाउनु पर्ने कर, सेवा शुल्क र दस्तुर सम्बन्धी जानकारीका लागि यी सवै विवरण भएको ब्रोसर (Brochure) प्रकाशन गरी पर्याप्त मात्रामा गाउँपालिका वासीहरुलाई उपलब्ध गराउने । यस गाउँपालिकाले निम्न व्यवस्था गर्न उपयुक्त हने देखिन्छ ।

- वडा कार्यालयमा कर, शुल्क र दस्तुरका दरहरु उल्लेख गरी फ्लेक्स बोर्ड राख्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- वडा कार्यालयहरुमा सहायता कक्ष (Help Desk) व्यवस्था मिलाउने ।
- वडा-वडामा करदाता शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- आन्तरिक आयबाट संकलित रकम पूँजीगत र चालु खर्चमा भएको खर्चको विवरण वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिकामा अनिवार्य रुपमा राख्ने व्यवस्था मिलाउने । खर्चको पारदर्शिताका लागि यो गर्न अति जरुरी छ ।

६.२.४ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्ने क्षेत्रमा भएका जग्गा र भौतिक संरचनाहरु को विवरण तयार गरी अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति करलाई प्रभावकारी रुपमा लागू गर्ने ।

६.२.५ संस्थागत विकास सम्बन्धी सुझावहरु

- राजश्व शाखामा एक जना अधिकृत स्तरीय कर्मचारीको व्यवस्थासहित राजश्व परिचालन कार्य टोली वनाई सक्रिय वनाउने ।
- आँबुखैरेनी गाउँपालिकालाई प्राप्त आन्तरिक राजश्वका स्रोतहरुको अधिकतम् परिचालन गरी राजश्व संकलनमा योगदान पु¥याउन तथा विकास कार्यका लागि समेत दिगो रुपमा साधन जुटाउन सहज गर्न यस गाउँपालिकाका राजश्व तथा लेखामा काम गर्ने कर्मचारीहरुको विषयगत क्षमता अभिबृद्धि गर्ने गरी तालिम, अभिमुखिकरण तथा वृति विकासका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पत्ति कर संकलन सम्बन्धमा व्यवहारिक पक्षहरुको ज्ञान तथा सीप साटासाट गर्न आँबुखैरेनी गाउँपालिकाका सम्बन्धित कर्मचारीहरु, सरोकारवालाहरु र राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरुको एक टोली छनोट गरी सम्पत्ति कर प्रभावकारी रुपमा संचालन भएको र अन्य गाउँपालिकासंग सम्पर्क गरी गाउँपालिकाको अध्ययन भ्रमणको आयोजना वनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- राजश्व सम्भाव्यता अध्ययन प्रत्येक वर्ष गर्ने, गराउने ।
- राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरुका लागि राजश्व परिचालन सम्बन्धी अभिमुखिकरण तालिम संचालन गर्ने ।
- मुख्य सरोकारवालाहरु बीच समय समयमा राजश्व अभिबृद्धि तथा यसको उपयोग बारे बहस तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- राजश्व परिचालन कार्य योजना तयारी गरी कार्यान्वयन गर्ने र कार्यान्वयनको अनुगमन समेत गर्ने ।
- राजश्वको स्रोत, सम्भाव्य ठाउं, संस्था, व्यवसायीहरु, उद्यमीहरु, आदिको अभिलेख तयार गरी प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक गर्ने र त्यस अभिलेखलाई कम्प्यूटराइज गर्ने ।

- यस्तो अभिलेख तयार गर्दा घरको विवरण, बहालको विवरण, जग्गाको विवरण, व्यवसायको विवरण, सवारी साधनको विवरण आदिको अभिलेख तयार तथा अध्यावधि अनिवार्य गर्ने ।

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ७८ बमोजिम गाउँपालिकाले आफ्नो कार्यालयबाट सम्पादन गरिने कार्य मितव्ययी, प्रभावकारी, नियमित र कार्यदक्षतापूर्ण ढङ्गबाट सम्पादन गर्न, वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनिय बनाउन आन्तरीक नियन्त्रण प्रणाली निमार्ण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

- गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र समयमानै तयार तथा अद्यावधिक गर्ने ।

- राजश्व सम्बन्धी विवरणहरु र यसबाट संचालन भएका पूँजीगत आयोजनाहरुको नियमित रुपमा सार्वजनिक गर्ने र राजश्वबाट उठेको रकमको प्रभावकारिता बारे अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्यटकीय होटल, रिसोर्ट तथा पार्कको पहिचान र नीजि क्षेत्रलाई लगानीका लागि आकर्षण गर्न प्रचारप्रसार गर्ने तथा विकास र प्रबर्द्धनमा चासो बढाउन नीजि क्षेत्रलाई सहजीकरण गर्ने ।

- राजश्वसंग सम्बन्धित प्रशिक्षण कार्यक्रम लगायतका विभिन्न कार्यहरु क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने ।

- राजश्व परिचालन सम्बन्धमा गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता विकासमा जोड दिने

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

२. स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमुना २०७४

३. स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४

४. स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन (संशोधन सहित) नियमावली, २०६४

५. नेपालको संविधान २०७२।

६. आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र ।

७. आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको आर्थिक विवरण ।

८. आँबुखैरेनी गाउँपालिकाको यथार्थआर्थिक विवरण, २०७४/०७५ को संशोधित र ०७५/०७६ को अनुमानि आर्थिक विवरण र गाउँपरिषदबाट स्वीकृत कर, शुल्कका दर रटे सम्बन्धी विवरण।

९. चौधौ योजना २०७३/७४ - २०७५/७६

१०. नेपाल सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधयेक, २०७५